

યોગ, સ્વાસ્થ્ય અને નૈતિક જીવન મૂલ્યોનું માસિક

દિવ્ય

જીવન

વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૧૫૦/- ● વર્ષ - ૧૫ અંક - ૬ જૂન-૨૦૧૮

Postal Registration No. GAMC 1417/2018-2020 Valid up to 31-12-2020 RNI No. GUJGUJ/2003/15738

Published on 4th of every month and Posted on 5th of every month at PSO, Ahmedabad-2. Annual Subscription Rs.150/-

રહસ્ય

આધ્યાત્મિક જીવનનું રહસ્ય છે: ઈશ્વરના સામર્થ્યના પ્રવાહમાં પોતાની જાતને કેવી રીતે વધુ ને વધુ ખુલ્લી કરવી તેની જાણકારી. જો તમે પૂર્ણપણે નિખાલસ હશો અને જો તમારી પ્રાર્થના ખરા દિલની હશો તો ઈશ્વર પોતે તમને આ બાબતમાં માર્ગદર્શન આપશે.

- સ્વામી શિવાનંદ

ત्राटकडिया (ऐकाग्रतानो अभ्यास) (ता. २८-५-२०१८)

૭૮૪મો યોગાસન, પ્રાણાયામ, ધ્યાન શિબિર (તા. ૧૪-૫-૨૦૧૮થી તા. ૨૩-૫-૨૦૧૮)

સ્વૈચ્�િક રક્તદાન શિબિર (તા. ૨૭-૫-૨૦૧૮)

'યોગસૂત્ર' યોગ સ્ટુડિયોના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે પૂ. સ્વામીજી
(તા. ૩૧-૫-૨૦૧૮)

શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની પ્રેરણાથી પ્રકાશિત દિવ્ય જીવન

વર્ષ : ૧૫

અંક : ૬

જૂન - ૨૦૧૮

સંસ્થાપક અને આધતંત્રી :
ભગવાનીન શ્રી સ્વામી યાશવલ્લયાનંદજી
(ડૉ. શિવાનંદ અધ્યાત્મ)

સંપાદક મંડળ :
અધ્યક્ષ : શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી (તંત્રી)
શ્રીમતી રૂપા મજમુહાર

○
તંત્રી : શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી
લેખ મોકલ્યવાનું સરનામું :
શિવાનંદ આશ્રમ, જોધપુર ટેકરી,
અમદાવાદ - ૩૮૦૦૧૫.
ફોન : ૨૬૮૬૧૨૩૪, ૨૬૮૬૨૩૪૫

○
મુખ્ય કાર્યાલય :
‘દિવ્ય જીવન’ માર્ગિક, તેજુ લવાજમ :
સ્વામી ચિદાનંદ સર્વજ્ઞવિશેવનિપિ
ઈતર પત્રવલાર અને મહામંત્રીનું કાર્યાલય :
શ્રી યતોશભાઈ ટેકરી
ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંધ
શિવાનંદ આશ્રમ,
જોધપુર ટેકરી, સેટેલાઈટ માર્ગ,
અમદાવાદ - ૩૮૦૦૧૫
ફોન : ૨૬૮૬૧૨૩૪
ટેલિફેક્સ : ૨૬૮૬૨૩૪૫

○
E-mail :
sivananda_ashram@yahoo.com
Website : <http://www.divyajivan.org>

લવાજમ	
ભારતમાં	
વાર્ષિક લવાજમ	: રૂ. ૧૫૦/-
શૂભેચ્છક લવાજમ (૧૫ વર્ષ માટે)	: રૂ. ૧૫૦૦/-
પેટ્રોન લવાજમ	: રૂ. ૩૦૦૦/-
ઇટ્રીક નકલ	: રૂ. ૧૫/-
વિદેશ માટે (એર મેરીલ)	: રૂ. ૧૮૦૦/-
વાર્ષિક (એર મેરીલ)	: રૂ. ૧૫૦૦/-
શૂભેચ્છક લવાજમ (૧૫ વર્ષ માટે) ચેક/ડ્રાફ્ટ (અમદાવાદ) દ્વારા	: રૂ. ૧૫૦૦૦/-

ॐ
ત્રિણાચિકેતસ્ત્રિમિરેત્ય સંર્ધિ
ત્રિકર્મકૃત તરતિ જન્મમૂત્યુ ।
બ્રહ્મજ્ઞ દેવમीડ્ય વિદ્યિત્વા
નિચાય્યેમાઃશાન્તિમત્વન્તમેતિ

કઠોપનિષદ - ૧,૨,૧૭

આ અભિનિનું ત્રણ વાર અનુષ્ઠાન કરનાર પુરુષ ઋઝી, યજુઃ, સામ - ત્રણે વેદો સાથે સંબંધ જોડી ત્રણે વેદોના તત્ત્વ-રહસ્યમાં નિષ્ણાત થઈ, નિષ્ઠામભાવથી યજ્ઞ-દાન અને તપુરુપ ત્રણેય પ્રકારનાં કર્મો કરી જન્મ-મૃત્યુને તરી જ્યથ છે. તે બ્રહ્માથી ઉત્પન્ન સૂદ્ધિને જ્ઞાનનાર સ્તવનીય આ અભિનેદવને વ્યવસ્થિત રૂપે જાણી તેની નિષ્ઠામભાવે પૂજી કરી એ અનંત શાંતિને પ્રાપ્ત કરે છે, જે મને પ્રાપ્ત છે.

શિવાનંદ વાણી

કાર્ય - કારણાનો નિયમ

ઈશ્વરના કારણ અને કાર્યના નિયમને સ્પષ્ટપદો સમજો. આ નિયમ કઠોર અને અફર છે. જેવું વાવશો તેવું લાણશો. તમારાં ભૂતકાળનાં કર્મ તમારાં ચાલુ જીવન દરમિયાન ફળશો. યાદ રાખો કે તમારાં વર્તમાન કર્મ ભવિષ્યમાં અનિયણીય ફળ ન આપે તેમ તેમને ગોઠવવામાં તમે પૂર્ણ મુક્ત છો. જો તમે કારણ અને કાર્યના નિયમને બાબત્તર સમજશો તો તમે તમારી જીતને મોટા દુઃખમાંથી મુક્ત રાખી શકશો.

- સ્વામી શિવાનંદ

આનુક્રમ

૧. કઠોપનિષદ્ધ	.....	૩
૨. અનુક્રમ, તહેવાર સૂચિ	.....	૪
૩. સંપાદકીય	તંત્રી.....	૫
૪. પ્રસ્થાનત્રયિમાં સાધના	ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી	૬
૫. યજ્ઞ જીવનને પુષ્ટ કરે છે	શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી.....	૮
૬. શ્રી સ્વામી શિવાનંદજીની યોગ અનુભૂતિઓ	શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી....	૧૧
૭. ગોપેકા ગીત	શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી.....	૧૫
૮. વર્જિન ફળ	શ્રી સ્વામી સંગ્રહાનંદજી	૧૭
૯. સ્વજનના મૃત્યુનો આઘાત લાગે ત્યારે	શ્રી સ્વામી નિખિલેશ્વરાનંદજી	૨૦
૧૦. પ્રલુની શોધમાં-૪	ડૉ. શ્રી શરદચંદ્ર બેહરા	૨૪
૧૧. દુર્ગભ પથ	શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી.....	૨૭
૧૨. પૂજય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજનો સમન્વય યોગ	શ્રીમતી રૂપા મજસુદાર	૨૮
૧૩. વૃત્તાત	.....	૩૧

તહેવાર સૂચિ

જુલાઈ-૨૦૧૮

૧. તિથિ (જ્યેષ્ઠ વદ)	.....
૨	૧૧ યોગની એકાદશી
૩	૧૦ ૧૨ પ્રદોષ પૂજા
૪	૧૨/૧૩ ૩૦ અમાવસ્યા
૫	(અષાઢ સુદ)
૬	૧૪ ૨ શ્રી જગન્નાથ રથયાત્રા
૭	૨૩ ૧૧ દેવશયની એકાદશી,
૮	ગૌરીવત પ્રારંભ,
૯	ચાતુર્ભાસ પ્રારંભ
૧૦	૨૪ ૧૨ પ્રદોષ પૂજા
૧૧	૨૫ ૧૩ જ્યા પાર્વતી પ્રતારંભ
૧૨	૨૭ ૧૫ ચુરૂપૂર્ણિમા,
૧૩	શ્રી વ્યાસપૂજા

“અનુરોધ-અભિલાષા” ગ્રાહકોને :

- આપનું પત્રવ્યવહારનું સરનામું પિનકોડ સાથે સંપૂર્ણ હોય તે ટપાલ ખાતાના નવા નિયમો મુજબ અનિવાર્ય છે. તેથી સરનામાની ચોકસાઈ માટે વિનંતી.
- આપનો ગ્રાહક નંબર નોંધી લેવા વિનંતી છે, જેથી અંકની ગ્રાપિત સંબંધી કોઈ પણ પત્ર પત્રવ્યવહાર કરતી વેળા ગ્રાહક નંબરનો ઉલ્લેખ વહીવટી સરળતા સર્જી શકે છે.
- સામાન્યતા: દર માસની પાંચમી તારીખે અંક પરિસ્ક્રિપ્શન થયા બાદ તેની રવાનગીનું કામ શરૂ થાય છે. છતાં કોઈ ખાસ કારણોસર પ્રકાશનાની નિર્ધારિત તારીખના ૧૦ દિવસ વીચે પણ જો આપને અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ ક્યેરીમાં તપાસ કર્યા બાદ વહીવટી કાર્યાલયને જલ્દીબંદું સિલકમાં હશે તો બીજો અંક મોકલાશે.
- ‘હિંદુ જીવન’ની સામગ્રી આપને ગમી હશે. તેથી હવે આપનાં પરિચિત વર્તુળોમાં પણ તેની સરહાજા થાય અને ગ્રાહક કૂદિમાં આપનો નક્કર સહયોગ અમને મળતો રહેતેવી અભિલાષા છે.
- અમદાવાદ સિવાયના ગ્રાહકોએ પોતાનું લવાજમ પ્રાફિટ અગર મની ઓર્ઝિની જ મોકલતું.

દિવ્ય સ્કુલિંગ

સાચી શાંતિ

જો તમે નકામાં ગાપ્યાં મારવામાં, કૂથલી અને નિંદા કરવામાં-લડવામાં અને જઘડો કરવામાં, નવલકથા-છાપાં વાંચવામાં, સિનેમા-રેસ્ટોરાંમાં જવામાં, કાર્ડ રમવામાં અને ધૂમપાનમાં સમય ભગડતા હો તો તમને સાચી શાંતિ કેવી રીતે મળે?

- સ્વામી ચિદાનંદ

સંપાદકીય

ઉપનિષદ્દો શરીરની રચના એક વૃક્ષના રૂપમાં કરે છે. કહે છે; આ વૃક્ષ ઉપર બે પક્ષીઓ એકસાથે નિવાસ કરે છે. જેમાંથી એક પક્ષી એકથી બીજી ડાળી ઉપર નાચે-કૂદે છે; કડવાં મીઠાં ફળ ખાય છે, મીઠાં ફળો ખાઈને આનંદની અનુભૂતિ કરે છે. કડવાં ફળ ખાઈને હુઃખી થાય છે. જ્યારે બીજું પક્ષી શાંત-સ્થિર બેસીને પહેલા પક્ષીનાં સુખ-દુઃખ અને જીવન કરવાનટો મૂક અનુભવ કરે છે. તે સુખ-દુઃખ, હર્ષ-શોક, મુક્તિ કે બંધનથી પરપૃથ્રે છે. આ પહેલું પક્ષી આપણી અંદર રહેલો જીવ છે, જ્યારે બીજું પક્ષી આપણી અંદર રહેલું ઈશ્વરીય તત્ત્વ છે.

દ્વા સુપરણ્ણ સયુજ્ઞ સખાયા સમાનં વૃક્ષં પરિષસ્વજાતે।
તયોરન્યઃ પિણ્ણલં સ્વાદ્યાનશનન્યો અભિચાકશીતિ॥

(શ્વેતાશતરોપનિષદ ૪:૬)

આ જ શ્લોક મુંડક ઉપનિષદ ૩.૧.૧. માં પણ છે.

હવે જો જીવ કડવાં ફળ ખાઈને હુઃખી જ થતો હોય તો તેને ખાય જ છે શા માટે?

ઉપનિષદ કહે છે, જીવને જીવવા માટે બે માર્ગ છે - એક માર્ગ શ્રેયનો છે; જ્યારે બીજો માર્ગ પ્રેયનો છે. શ્રેય એટલે આત્મકલ્યાણનો માર્ગ, જ્યારે પ્રેય એટલે આનંદ-ઉપભોગ અને વિલાસનો માર્ગ. આના જ સંદર્ભમાં કહેવામાં આવ્યું કે-

પરાજી ખાનિ વ્યતૃણત સ્વયંભૂ -

સ્તસ્માત્પરાઙ્ગ્યાતિ નાન્તરાત્મન् ।

કશ્ચિદ્ધીરઃ પ્રત્યગાત્માનમૈક્ષ -

દાવૃત્તચક્ષુરમૃતત્વમિચ્છન् ॥

(કठોપનિષદ - ૨૦૧:૧)

ઇન્દ્રિયોની રચના વિષયોના શાનાર્જન માટે થઈ છે. શબ્દ-સ્પર્શ, રૂપ-રસ, ગંધ આ તમામ તન્માત્રાઓ

સાથે સંલગ્ન કર્મન્દ્રિયો તથા શાનેન્દ્રિયોનું કાયકોત્ર આ જગત જ છે. ઉપનિષદ કહે છે, 'કશ્ચિદ્ધીર' કોઈ વીરલો જ સ્વાંતકરણમાં પ્રવેશ કરી શકે છે.

હુલ્બાળ્ય છે કે વર્તમાન માનવ પણ હુધ્યોધનની સમસ્યા

જ્ઞાનામિ ધર્મ ન ય મે પ્રવૃત્તિઃ ।

જ્ઞાનામિ અધર્મ ન ય મે નિવૃત્તિઃ ॥

હું જાણું છું કે મારે શું કરવું જોઈએ, પરંતુ ઉચ્ચિત, યોગ્ય કે શ્રેય કાર્ય કરવાની મને પ્રેરણા થતી નથી અને ન કરવું જોઈએ, તેને કર્યા વગર હું મારી જાતને રોકી શકતો નથી.

આવી પરિસ્થિતિનું સર્જન શા માટે થાય જ્યાં સુધી 'હું' અહ્મ્ય ન ખોરવાય. આ 'હું' 'મારાં' નું ભૂત જ સૌથી મોટા દુઃખનું કારણ છે. નરસિંહે ૫૦૦ વર્ષ પહેલાંથી જ ઢોલ વગાડીને કહ્યું; "હું કરું... હું કરું એ જ અશાનતા". જ્યાં સુધી માનવનાં જીવનમાં કોઈ 'ગુરુ'નું સ્થાન કે પ્રવેશ ન હોય તો તેની નુગરી વૃત્તિ સદા સર્વદા તેને તેના અહંકારમાં પ્રજ્ઞાયા જ કરે છે અને હુલ્બાળ્ય તેને પોતાને પણ ખબર નથી હોતી કે તેનાં આવાં અમાનવીય વર્તનથી તેઓ જાણ્યે અજ્ઞાત્યે કેટલી હિંસા કરે છે.

જૂન મહિનાની પહેલી તારીખે પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીમત્ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનો 'સંન્યસ્ત' પ્રાહ્લાણનો દિવસ છે. આપણો સંન્યાસ એટલે 'મનને રંગીએ.' આ મનમાં ત્યાગ વસે, સંન્યસ્ત વસે તો 'હું' 'તું' 'તારું'- 'મારું'નો ભેદ જ્યાં, અહંકી બ્રમણા ભાંગે અને દિવ્ય જીવનનો સૂર્ય ઉદ્ઘાતન પામે.

ॐ શંતિ

- સંપાદક

પ્રસ્થાનત્રયીમાં સાધના

ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી

[પૂજય ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનું જીવન સાધનાનો પર્યાપ્ત હતું. તેઓ સાધના-સૈદ્ધ પુરુષ હતા. તેમના જીવનની પત્રેક પણ અને પત્રેક શાસ સાધના જ હતાં. તેમના જન્મ શતાબ્દી પછીના દશ વર્ષો એટલે શિવાનંદ દિવ્ય દશક પ્રસંગે આપની સમક્ષ સાધના પ્રસ્તુત કરતાં ખૂબ આનંદ છે.]

પ્રસ્થાનત્રયી એટલે - (૧) બ્રહ્મસૂત્ર (૨)

ઉપનિષદ્દો અને (૩) ભગવદ્ગીતા. હવે આપણે આ ત્રણેયમાં દર્શાવિલી સાધના વિશે જાણીએ.

૧. બ્રહ્મસૂત્રમાં સાધના

બ્રહ્મસૂત્રના સાધનાધ્યાય નામના ગ્રીજા અધ્યાયમાં બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર માટેના સાધનોની ચર્ચા કરવામાં આવી છે અને જે સાધનો વડે બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થઈ શકે તે સાધનોનો નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો છે. અધ્યાયના પહેલા અને બીજા વિભાગમાં બે વાતો બતાવવામાં આવી છે - બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર માટે પ્રબળ મુમુક્ષુત્વ તથા બ્રહ્મ સિવાયની બીજી બધી વસ્તુઓ પ્રત્યે તીવ્ર વૈરાગ્ય. બધી સાધનાઓના આ જ બે મુખ્ય આધાર છે.

વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ માટે પહેલા વિભાગનાં સૂત્રોમાં બધાં લૌકિક અસ્તિત્વની અનિત્યતાનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. છાંદોગ્ય ઉપનિષદની પંચાગ્નિ વિદ્યા ઉપર આનો આધાર છે; જેમાં મૂન્યુ પછી જીવાત્માની શી ગતિ થાય છે તેનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રથમ પદમાં પુનર્જન્મનો મહાન સિદ્ધાંત, ભૌતિક શરીરમાંથી જીવાત્માનું ગમન, ગ્રીજા ક્ષમાં ચંદ્રલોકની યાત્રા તથા તેના પૃથ્વી ઉપરના જન્મ વિશે સુમજાણ અપાય છે. આ લોક અને પરલોકનાં વિષય સુખો પ્રત્યે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરવા માટે જ આવું વિવરણ આપવામાં આવ્યું છે. બીજા પદમાં બ્રહ્મના બધા જ ગુણો - સર્વજ્ઞતા, સર્વ શક્તિમત્તા, સર્વપ્રેરણતા-નું વર્ણન છે, જેથી સર્વ લોકો તેના પ્રત્યે આકર્ષય અને બ્રહ્મને જ પોતાની શોધખોળનું એકમાત્ર લક્ષ્ય બનાવે. ગ્રીજા પદમાં બ્રહ્મસૂત્રના સૂત્રકર્તા શુદ્ધિઓમાં વર્ણવિલી જુદી જુદી વિદ્યાઓનો, ઉપાસનાઓના અથવા ધ્યાનોનો નિશ્ચય કરેછે.

સાધકને બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે સમર્થ બનાવવા માટે શુદ્ધિઓમાં વિવિધ પ્રકારની વિદ્યાઓનું વર્ણન છે. સાધારણ મનુષ્યને અસીમ બ્રહ્મનું પૂર્ણ જ્ઞાન થવું અસંભવ છે, કારણ કે બ્રહ્મ અત્યંત સૂક્ષ્મ છે અને છાન્દ્રિયો તથા સ્થૂળ બુદ્ધિની પહોંચથી પર છે. માટે શુદ્ધિઓ સગુણ ધ્યાનનાં સુગમ સાધન બતાવે છે કે જેથી બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય. તેમાં બ્રહ્મનાં ધ્યાન પ્રતીકોનું વર્ણન છે જેમ કે - વૈશ્વાનર અથવા વિરાટ, સૂર્ય, આકાશ, અન્ન, ગ્રાણ તથા મન. આ બધા નવા સાધકોને ધ્યાન કરવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગી છે. શરૂશરૂમાં આ પ્રતીક આલંબન-આધારનું કામ કરે છે. આવા સગુણ ધ્યાનથી મન સૂક્ષ્મ, તેજસ્વી તથા એકાગ્ર બને છે.

નિર્ગુણ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ માટે આ સાધનોને વિદ્યા અથવા ઉપાસના કહે છે. આ પદમાં જેના વડે જીવ પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરી શકે તેવી જુદી જુદી વિદ્યાઓનું વર્ણન છે. આ બધી જ વિદ્યાઓનું ધ્યેય આત્મસાક્ષાત્કાર છે. બ્રહ્મ જ એકમાત્ર જીવંત સત્ય છે. બ્રહ્મ સત્ત અથવા પરમ અસ્તિત્વ છે. કોઈ પણ વિદ્યા બ્રહ્મપ્રાપ્તિ માટે અન્ય વિદ્યાઓની માફક સરખી શક્તિમાન છે.

બ્રહ્મ પર ધ્યાન કરવા માટે શુદ્ધિ સાક્ષત્ત સાધના બતાવે છે કે પછી સૂર્ય, આકાશ, અન્ન, મન, ગ્રાણ, નેત્રમાં રહેલ પુરુષ, હૃદયાકાશ, ઊં જેવાં પ્રતીકોના ભાષ્યમ દ્વારા પરોક્ષ ધ્યાનની સાધના બતાવે છે.

તમારે આ પ્રતીકોમાં અને આ પ્રતીકી દ્વારા બ્રહ્મની ઉપાસના તથા શોધ કરવી જોઈએ; પરંતુ એ ધ્યાન રાખજો કે આ પ્રતીક જ બ્રહ્મનું સ્થાન ન બ્રહ્મણ કરી લે. તમારે આ પ્રતીકી ઉપર મનને એકાગ્ર કરવું જોઈએ તથા સર્વ શક્તિમત્તા, સર્વજ્ઞતા, સર્વવ્યાપકતા,

સચ્ચિદાનંદ, શુદ્ધિ, પૂર્ણતા, સ્વતંત્રતા વગેરે વિશેષશો પર ધ્યાન કરવું જોઈએ.

પ્રતીકોની બિન્નતાની દિલ્લિથી જ આ વિદ્યાઓ અલગ અલગ જણાય છે; પરંતુ સર્વત્ર લક્ષ્ય તો એક જ છે. તેને સદા ધ્યાનમાં રાખો. કેટલીક વિદ્યાઓમાં બ્રહ્મના જેવા ગુણો જેવામાં આવે છે. તમારે તમારી જીતને બ્રહ્મથી અલગ નહિ જાણવી જોઈએ. આ જ મહત્વની વાત છે.

બધી વિદ્યાઓમાં ત્રણ બાબતો સમાન છે; બધાનું લક્ષ્ય બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર દ્વારા નિત્ય સુખ અને અમૃતત્વની પ્રાપ્તિ છે-ભવે આ પ્રાપ્તિ પ્રતીકોની સહાયતાથી થાય કે તે વિના. બધી વિદ્યાઓમાં જે આનંદ, શુદ્ધિ, પૂર્ણતા, જ્ઞાન, અમૃતત્વ, કેવલ નિત્યતૃપ્તિ વગેરે જે સમાન ગુણો છે તેમને બ્રહ્મની ધારણાની સાથે સંયોજિત કરવા જોઈએ. ધ્યાન કરનાર પોતાની જીતને બ્રહ્મ સાથે એકરૂપ સમજો. તે બ્રહ્મને પોતાનો અમર આત્મા સમજુને ઉપાસના કરો.

૨. ઉપનિષદોની સાધના

ઉપનિષદ હિન્દુધર્મ તથા તત્ત્વજ્ઞાનનો કેન્દ્રીય આધાર છે. તે વેદાન્ત અથવા વેદોનો અંત અથવા જ્ઞાનની પરાકાષા છે. ઉપનિષદોની ગંગ્ભીરતાની કોઈ સાથે તુલના થઈ શકે તેમ નથી. જગતના સૌથી મહાન વિચારકોએ પણ તેમાંથી તૃપ્તિ મેળવી છે. સૌથી વધુ મહાન આધ્યાત્મિક પુરુષોએ પણ સાંત્વના પ્રાપ્ત કરી છે. ઉપનિષદોને પહેલાંના અથવા પછીના કોઈ પણ ગ્રંથ, જ્ઞાનના ઊડાણમાં અને તૃપ્તિ તથા શાંતિના સંદેશમાં કોઈ પાર કરી જાય તેમ નથી. દધીચિ, ઉદ્ઘાલક, સનતકુમાર, શાંતિલ્ય તથા યાજ્ઞવળ્ય - આ બધી જ્ઞાનની જ્યોત પ્રગટાવનાર, ઉપનિષદોના પ્રતિષ્ઠ ઋષિમુનિઓ છે. ઉપનિષદો મુખ્યત્વે તત્ત્વજ્ઞાનની દિલ્લિએ જ્ઞાનનું શિક્ષણ આપે છે. આત્માની ખોજ કરનારાઓ માટે આ પાક્ય ગ્રંથો છે. તેમને જુદા જુદા નામે ઓળખવામાં આવે છે; જેમ કે - બ્રહ્મવિદ્યા, અધ્યાત્મજ્ઞાન, વેદાન્તજ્ઞાન વગેરે. જે

ઉપનિષદોના ઉપદેશોનો અભ્યાસ કરે છે તે બ્રહ્મને પ્રાપ્ત કરી લે છે. તે હૃદયગ્રંથિનું ભેદન કરી, શંકાઓનું સમાધાન

કરી બધાં પાપનો નાશ કરી દે છે, તે બધામાં પ્રવેશ પામી શકે છે. તે જન્મ-મરણના ફરામાંથી મુક્ત થઈ જાય છે; તે અમર થઈ જાય છે તે જ આત્મા બની જાય છે, તે આપ્તકામ બની જાય છે, તે શોકને પાર કરી જાય છે, તે પાપને પણ પાર કરી જાય છે, તે આ નશર શરીરને ફરીથી ધારણ કરતો નથી. તે બ્રહ્મમય બની જાય છે.

ઉપનિષદો આધ્યાત્મિક જ્ઞાનના ગ્રંથો છે. આ બધી પ્રતિ-પ્રતીત થતી વસ્તુઓમાં બ્રહ્મ જ બાપી રહેલું છે. સંસારીપણાની ભાવનાનો ત્યાગ કરીને મનુષ્યને શુદ્ધ આનંદનો ઉપભોગ કરવો જોઈએ. તેણે બીજાના ધનની આશા કે લોભ નહિ રાખવો જોઈએ.

જીવન હુંબ નથી. રાગરહિત થઈને કર્મો કરતાં કરતાં મનુષ્ય શતાયુ થાઓ. સમ્યક્ દિલ્લિથી જોતાં જીવન બંધન નથી. આવો જ્ઞાની બધાં પ્રાજ્ઞીઓમાં પોતાનો આત્મા અને પોતાના આત્મામાં બધાં પ્રાજ્ઞીઓને જુદે છે. તેના માટે દરેક વસ્તુ તેનો આત્મા છે અને તે શોકથી, મોહથી તથા કોઈ પણ પ્રકારના હુંબથી પ્રત્યાવિત થતો નથી.

પરબ્રહ્મ તો અવર્ણનીય છે. તે મન તથા ઈન્દ્રિયોની પહોંચથી દૂર છે. તે બુદ્ધિથી પણ પર છે. તે બધાની જ્યોતિ છે. તેના માટે કોઈ પ્રકાર નથી. વાકી તેને વ્યક્ત નથી કરી શકતી. મન તેને વિચારી નથી શકતું. બુદ્ધિ તેને સમજ નથી શકતી. ઈન્દ્રિયો તેને બ્રહ્મજ્ઞાન નથી કરી શકતી. આવી વિચિત્ર વસ્તુ કોઈ હોય તો તે છે સત્ય. બ્રહ્મજ્ઞાન કોઈ વસ્તુનું જ્ઞાન નહિ, પરંતુ પરમ જ્ઞાન જ બની જાય છે. વાણીથી જો તેને વ્યક્ત કરીએ તો તેને અસીમ કર્તા જ કહી શકાય. તે તો અનુભવ માત્ર છે, વિષય-સંવેદન નથી. તે પારમાર્થિક તત્ત્વ છે. તેથી તે દૈત્યત તથા દુંદુથી પર છે. તેને જ્ઞાનનું એજ સૌથી મહાન લાભ છે. જે વ્યક્તિ તેને જ્ઞાના સિવાય જ મરી જાય છે તે ખરેખર અભાગી છે.

પાર્થિવ વસ્તુઓ નશર છે, માટે તેમની પાછળ ન પડવું જોઈએ. ઘણાં વર્ષનું આખું જીવન પણ અલપ છે.

વિષય ભોગોથી કશો જ લાભ નથી. ધનથી મનુષ્યને તૂપિ નથી થતી. પોતાની ચેતનાથી વિરુદ્ધ જઈને પણ તે અમર બનવા માગે છે. દુઃખિયવશ તે એવી વસ્તુઓની પાછળ દોડે છે કે જે દેખાવે સુખદ લાગે છે પણ વાસ્તવમાં સુખદ નથી હોતી. શ્રેય એક વસ્તુ છે અને પ્રેય બીજી વસ્તુ છે. એક મુક્તિદાતા છે જ્યારે બીજી બંધનકર્તા છે. શ્રેયાથી એક કાણ માટે પણ પ્રેયને ગ્રહણ કરવું જોઈએ, પછી ભલે એક કાણમાં માટે જ સુખની પ્રાપ્તિ કેમ ન થતી હોય!

આત્મા નથી જન્મ લેતો કે નથી મરણ પામતો. નથી તે કશામાંથી ઉત્પન્ન થયો કે નથી તે કશામાં પરિણામતો. અજ, નિત્ય, શાશ્વત, પુરાણ આત્મા શરીરનું હનન થયા છતાં પણ મરતો નથી. એ આત્મા પ્રાણીમાત્રના ફદ્યના અંતરતમમાં છુપાઈને બેઠેલો છે. કેટલાયે તર્ક, અધ્યયન અથવા ઉપદેશ દ્વારા તેને પ્રાપ્ત નથી કરી શકતો. તે તો પ્રાપ્ત થાય છે પરમ કૃપા માત્રથી જ. જે દુરાચારી વ્યક્તિએ પોતાની કુટિલતાનો ત્યાગ નથી કર્યો તે આત્મપ્રાપ્તિની આશા જ શી રીતે રાખી શકે?

બ્રહ્મનો માર્ગ તો કંટકપૂર્ણ અને ખાંડાની ધાર જેવો તીવ્ર તથા કઠિન છે. જ્ઞાનીઓના જ્ઞાનની સહાયતાથી જ તેના ઉપર ચાલવું શક્ય છે. તેને જાણી લીધા પછી મનુષ્ય મૃત્યુના ભયાનક સંતાપમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે.

મન તથા ઈન્દ્રિયો સદા બહારની બાજુએ ભટકે છે. આત્મશિસ્તથી મુક્ત ધીરપુરુષ જ અંતરમાં દિલ્લિ કરી આત્માના સ્વરૂપનું દર્શન કરી શકે છે. સત્યના જ્ઞાનથી વચ્ચિત એવા બાલીશ સ્વભાવવાળા મનુષ્યો બાબુ સુખ પાછળ દોડીને મૃત્યુએ કેલાવેલા પાશમાં સંપાદિ જાય છે. જ્ઞાની મનુષ્ય જ અમૃતત્વની અવસ્થાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને જ્ઞાનભંગર વસ્તુઓમાં અવ્યય બ્રહ્મની શોધ નથી કરતા.

મનુષ્યે સંસારના ધનની વિષા નહિ રાખવી જોઈએ. જે અહીં છે તે ત્યાં છે. જે ત્યાં છે તે અહીં છે. જે અહીં અનેકતા જુએ છે તે મનુષ્ય મૃત્યુ પછી મૃત્યુ પ્રાપ્ત કરે છે. વાસ્તવમાં અહીં અનેકતા નથી. તે એક પરમ વસ્તુ,

જુદાં જુદાં નામરૂપો તથા ક્રિયાઓનો વેશ ધારણ કરીને અનેક વસ્તુઓના સ્વરૂપે ભાસમાન થાય છે.

આત્મા અથવા બ્રહ્મને પરિવર્તનશીલ જગત સાથે કશો જ સંબંધ નથી. જેવી રીતે આપણી આંખના દોષોથી સૂર્ય મહિન નથી થતો તેવી રીતે સંસારના દોષોથી આત્મા કલુષિત નથી થતો. જેવી રીતે એક જ અજિન જગતમાં પ્રવેશ કરીને બધાં જ રૂપો પ્રમાણે પોતાનું રૂપ ધારણ કરે છે તેવી જ રીતે અંતરાત્મા પણ બધી વસ્તુઓમાં પ્રવેશ કરીને તેમના આકાર ધારણ કરે છે અને તેમછ્યાં પણ તે બધાથી પર રહેછે.

સંસારના સુખ, પ્રકાશ, સાઉંદર્ય તથા શુદ્ધ નામની બ્રહ્મ સમક્ષ કોઈ ગણતરી નથી. સૂર્યનો પ્રકાશ અને ઝાણનો મહિમા પણ બ્રહ્મ આગળ કંઈ જ નથી. જ્યારે મન સાથે બધી ઈન્દ્રિયો કામ કરતી બંધ થઈ જાય છે, જ્યારે બુદ્ધિ પણ કામ નથી કરતી, જ્યારે ચિત્તમાત્ર જ રહે છે ત્યારે તે અવસ્થાની અનુભૂતિ થાય છે. જ્યારે દ્વદ્દ્વમાં રહેલી બધી જ કામનાઓ વિવીન થઈ જાય છે ત્યારે મરણશીલ મનુષ્ય અમર થઈ જાય છે. તે બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ કરેછે.

બ્રહ્મની અવસ્થા આપણી બધી પ્રિય વસ્તુઓનું તિરોધાન નહિ, પરંતુ બધી જ કામનાઓની પરિપૂર્તિની પરાકાશ છે. આપણી સંકુચિતતા તૂટી જાય છે, મયદાનનું બંધન તૂટી જાય છે. અપૂર્ણતાનો નાશ થાય છે તથા નિત્ય તૂપિની પુણ્યાવસ્થામાં પ્રતિષ્ઠિત થવાય છે. આપણી બધી જ કામનાઓ એકિસાથે તે વખતે પરિતૃપ્ત થઈ જાય છે. આપણે અમર્યાદ, અનહદ સુખ તથા આનંદનું મૂળ બની જઈએ છીએ, આપણે અજન્મતા તથા અમરતાનો અનુભવ કરીએ છીએ ત્યારે આપણાથી વધીને કશું જ નથી હોતું.

□ ‘સાધના’માંથી સામ્બાર

યજ્ઞ જીવનને પુષ્ટ કરે છે

- શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી

હુનિયા પરનું આ સારુંથી જીવન યજ્ઞના લીધે શક્ય બને છે. પૃથ્વી પરનું સમસ્ત જીવન આત્મ-બલિદાન અને સમાચિના લાભ માટે વ્યક્તિનું સમર્પણ શક્ય બનાવે છે.

વરસાદી વાદળ પોતે બલિદાન આપે છે તેનું સીધું પરિણામ બહાર વરસ્તો વરસાદ છે. આકાશમાં આ યજ્ઞ થાય છે તે તરસી ધરતી પાણી તરીકે ગીલે છે અને બદલામાં પૃથ્વી પોતાનું સારતત્વ અનાજ, ફળ, શક્તિ ભાગું તથા ધાસરુપે આપે છે. પૃથ્વીનાં બધાં ગ્રાણીઓ તેનાથી પોખાય છે તથા જીવંત રહે છે.

આ રીતે વાદળ જરૂરી વરસાદરુપે પૃથ્વીને સમર્પણ કરે છે અને પૃથ્વી જગતને ખોરાકરુપે સમર્પણ કરે છે. સાગર પાણી પૂરતા પ્રમાણમાં, અખૂટ, અસીમપણે આકાશને આપે છે અને તેમાંથી બનતાં વાદળ પૃથ્વીને સમર્પણ કરે છે. આ રીતે ધરતી સમર્પણથી પુષ્ટ થાય છે. વિશ્વનો દરેક ભાગ પોતાનામાંથી બધાના લાભ અને આનંદ માટે, બધાંના જીવન, જીવનયાપન અને જીવન ટકે માટે આપે છે.

અને જો તમે ભગવાન - જે સૌથી વધુ છે, સર્વેસર્વાછે - ને તમારી જીતનું સમર્પણ કરો તો તે સર્વેસર્વ હોવાથી તેનો ઘ્યાલ રાખી તે તેની જીતને તમારા માટે સમર્પિત કરે છે અને પછી તે તમારા માટે બધું જ કરશે. તમને અહીં જે સધણું બંધનમાં નાખે છે - બધાં પાપ, બધાં કલંક, બધી નૃટીઓ, બધી ભૂલો-તેમાંથી છોડાવશે એટલું જ નહિ, તમને તે મુક્તિ, ઉદ્ધાર, દિવ્ય સિદ્ધિના રૂપમાં પોતાની જીતને તમારા માટે આપી તમને હંમેશ માટે મોક્ષ પ્રદાન કરશે. આ શાશ્વત વચન છે : તમે મને સમર્પિત થશો તો હું તમને જરૂર સમર્પિત થઈશ.

આ પ્રમાણે જીવનમાં યજ્ઞ-ભાવના ઓતપ્રોત

છે; સમાચિ માટે વ્યક્તિનું સમર્પણ યજ્ઞભાવનાથી જીવન નભે છે, જીવનને ફાયદો થાય છે, જીવન શક્ય બને છે, જીવન કૃતકૃત્ય થાય છે. માનવજીવનમાં પ્રવર્ત્તા રહેલ આ સત્ય જે સમજે છે અને જે આ યજ્ઞની શુંખલા ચાલુ રાખે છે તે સમજદાર છે. પરોપકાર કરી પોતે પણ લાભાન્વિત બને છે.

આ શુંખલા તોડવી, આ નિયમ વિરુદ્ધ જવું, જાતે સ્વાર્થ અને સ્વ-કેન્દ્રસ્થ થવું, પોતાના ફાયદા માટે જગત બધું સાદર કરે તેમ ઈચ્છાવું તે અંતે માણસમાં નિષ્ઠિયતા લાવતી દુઃખ ભૂલ છે. યજ્ઞ એક સતત ચાલુ રહેતી પ્રક્રિયા છે. શાંતિ, આનંદ અને પૂર્ણતા તરફ યજ્ઞ અવિરત ગતિ અર્પે છે. આ પ્રક્રિયાને ઉલટાવાથી અને બધા લોકો, વસ્તુઓ અને સંજીવો, બધું સર્જન વ્યક્તિના પોતાના લાભ માટે કાર્ય કરે તેમ ઈચ્છાવું, પોતાને બધાં સમર્પણ કરે તેમ માનવું તે અંધાપો છે, જીવનના સમસ્ત નિયમની વિરોધમાં જીતને મૂકવાની સ્થિતિ છે, ભગવદ્-ઇચ્છાના કાર્યની વિરુદ્ધ જવાની પ્રક્રિયા છે.

જ્યારે વ્યક્તિ આમ કરે ત્યારે તે પોતા માટે દુઃખ, અશાંતિ, નિરાશા અને હતોત્સાહ લાવે છે. વિશ્વ આપણી સેવા કરે તેમ ન ઈચ્છાતાં આપણે વિશ્વને કામ લાગીએ તેમ કરવામાં આપણું સર્વોચ્ચ ભલું રહેલું છે. જીવનની આ મહાન, ભવ્ય મધ્યસ્થ સત્યને સમજવાની જામીના લીધે આવું બધું બને છે.

તેથી જ આપણા પૂર્વજીઓ આપણને શીખવ્યું કે આપણા ભલા, સમૃદ્ધિ, મંગળમયતા અને સુખ-શાંતિ માટે જ માત્ર ગ્રાર્થના કરવી નહિ પણ બીજા બધા માટે કરવી. સર્વે સુખી થાઓ! બધાં જ સમૃદ્ધ થાઓ! બધાંને પૂર્ણતા પ્રાપ્ત થાઓ! બધાં નિરામય થાય! બધાં અદ્રનાં

જ દર્શન કરે! કદી કોઈ દુઃખી ન થાય! બધાંને શાંતિ મળે!
યજ્ઞ એ આ મહાન નિયમ, મહાન કથનની સમજ
આપેછે.

માટે ભગવાન કૃષ્ણે આપજાને શીખવ્યું કે સુખ જોઈતું હોય તો બીજાના સુખ માટે કાર્ય કરો. શાંતિ જોઈતી હોય તો બીજાને શાંતિ મળે તે અર્થે કામ કરો. જો ઈશ્વર તમારા માટે બધું કરે તેવી માગણી હોય તો ઈશ્વરના પ્રેમ ખાતર બધું કરો, ભગવાનને ગમે તેવું બધું કરો.

જેવા તમે તેવું તમારા માટે જગત હશે તો આ મહાન સત્ય, આ મહાન નિયમનો, આ વિશ્વમાં વ્યાપી રહેલ યજ્ઞના મહાન ભાવને સ્વીકારો. પછી આ નિયમ સાથે સંવાદિતા સાધી તમે જરૂર સર્વોચ્ચ સુખ-શાંતિના રસ્તે જઈ શકશો. યજ્ઞની આ ભાવના સાથે સંવાદિત થઈ જીવવાથી અને કાર્ય કરવાથી તમે તમારી જીતને દશ ગણી, સો ગણી ધન્ય કરી શકશો.

મનથી કરેલ પાપ

ભગવાનની દ્યા છે કે કલિયુગમાં માનसિક પાપને કર્મ નથી ગણતા, નહિ તો આપજે બધાં નરકમાં જ જઈએ, પરંતુ ભગવાનની મોટી અનુકૂળાના કારણે, ભગવાને એવું ગોઠવ્યું છે કે કલિયુગમાં માનસિક પાપ માણસ વિરુદ્ધ ગણતાનું નથી. તે ઈશ્વરની કૃપા છે. ખોટા વિચારો તમારી વિરુદ્ધમાં ગણતા નથી, કારણ ખોટા વિચારો અલભાત તમને નુકસાન કરે છે પણ એવા ખોટા વિચારો સેવવાથી બીજાઓને કશું નુકસાન નથી થતું. તેથી તે પાપ નથી ગણતાનું.

પરંતુ ઈશ્વરની કૃપા એવી છે કે કલિયુગમાં બીજાના ભલાનો વિચાર કરો તો તમને કૃપાગુણ મળે છે તે તમારું પુષ્પ લેખાય છે, પરંતુ કોઈ દુષ્પ વિચાર કે બૂરો આશય નકારાત્મક ગણતરીમાં લેવાતો નથી, કારણ ઈશ્વર જાણે છે કે તેવું રાખે નહિ તો આપજી કેવી વિશ્વાસ થાય!

□ 'મુક્તિપથ'માંથી સાલ્ભાર

(વર્ણિત ફળ પાના નં. ૧૬ ઉપરથી ચાલુ)

કે મન દરેક વસ્તુને ભૂલી જવા માટે તૈયાર હોતું નથી. તેને પ્રાર્થના માટે આવાં જાહેર સ્થળો સતત ખલેલ સર્જતાં હોવાથી અવરોધક લાગે છે. તમને કોઈ શાંત, એકાંત અને સલામત સ્થાનની જરૂર લાગે છે. એટલા માટે જ દેવળો, માસ્કલો, મંદિરો, જિરજાગૃહો બન્યાં છે. ઈશ્વર એવું કંઈ કહેતો નથી : “તમે દેવળમાં નહિ આવો તો મારાં દર્શન કરી શકશો નહિ” અથવા “હું બજ્જર જેવા જાહેર ગીય સ્થળોમાં હોતો નથી.” તે તો સર્વત્ર છે, પરંતુ તમે બીજાં સ્થળોમાં તમારા મનને કેન્દ્રિત કરી શકતા નથી.

દરેક ધર્મમાં પ્રાર્થના કરવા માટે નિયત સ્થાન હોય છે. આપજે તેનાં જુદાં જુદાં નામ આપીએ છીએ. ઉપરથી જોતાં લેબલ જેવી માન્યતા, ભાષા અને

પ્રાર્થનાના શબ્દો જુદા દેખાય છે. હિંદુ નાળિયેર અને કેળાનો પ્રસાદ લાવશે. બીજી કોઈ વ્યક્તિ ફૂલનો હાર અથવા સફરજન લાવશે. કેટલાક લોભાનનો ધૂપ કરશે. બીજા અગરભતી પ્રગટાવશે. બધા જ ધર્મમાં ઈશ્વરના નામે એક અથવા બીજા પ્રકારની વસ્તુ અપણી કરવામાં આવે છે. બધા જ ધર્મમાં સમર્પણની ભાવના અને બીજા માટે આત્મત્યાગ કરવાની શીખ સમાન રીતે હોય છે. જો આ સમાન મુદ્દાઓ પર ચિંતન કરીએ તો જણાશે કે બિન્ન લિમન નામ હોવા છતાં આપજે સમાન વાતને અનુસરીએ છીએ તેનો કંઈ જ વાંધો નથી. તમને જે લેબલ-નામ ગમે તેને પસંદ કરો પણ તેને પસંદ કરીને અમલમાં મૂકો.

□ 'આતમની ઓળખ'માંથી સાલ્ભાર

શ્રી સ્વામી શિવાનંદજીની યોગ અનુભૂતિઓ

શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી

શુલુભગવાન શ્રીમતુ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનો જન્મ શતાબ્દી ઉત્સવ એકસો દિવસ સુધી ઊજવવામાં આવ્યો હતો. તે દિવસોમાં એર ઈન્ઝિયાના ચેરમેનનાં ધર્મપટી શ્રીમતી શહુતલા ભલ્લા માતાજીએ પંજુબી ભાષામાં ભાંગડાના ટપ્પા લખીને મને ગાવાનું કહેલું. આખી પ્રશ્નિસ્તિ પૂજ્ય સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનું યશોગાન અને તેમને વરેલી યોગની સિદ્ધિઓની જલકની હતી.

“આરાં બરસી ખટક્ષા ગયાસી; તે ખટકે લે આયા મલાઈ ના દેવે પુરીયા; ના દેવે મિક્સચર, ના દેવે દવાઈ।
બારાં બરસી ખટક્ષા ગયાસી; તે ખટકે લે આયા બદામ હત્થ લગાકે અખણ મિલાકે વો કર દેંદા આરામ।
બારાં બરસી ખટક્ષા ગયાસી; તે ખટકે લે આયા બરફી લોકી મંગણ પૈઢા, તે વો દેંદાસી અશરફી।
બારાં બરસી ખટક્ષા ગયાસી; તે ખટકે લે આયા મૌન!
લોકી પૂછિશ્શ લગે તે હા યોગી કોન?
બારાં બરસી ખટક્ષા ગયાસી; તે ખટકે લે આયા ભાપ
લૂકડા ધૂપદા ઘીડ દા કિરદા,
તે સ્વામી શિવાનંદ બન ગયા જહાં દા માઈ બાપ!
ઓય બલ્લે બલ્લે.”

સ્વામી શિવાનંદજી ડોક્ટર તો હતા જ, પરંતુ લોકોને તેમનામાં એટલી બધી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ હતાં કે સ્વામીજી કોઈ દવા, ગોળી કે મિક્સચર ન આપે તો પણ માત્ર આંખો મેળવીને કે હાથના સ્પર્શ માત્રથી જ આરામ પહોંચાડતા હતા. કોઈ એક પૈસો માગે તો અશરફીનું દાન તેઓ કરતા, છતાં મૌન રહેતા અને એકાંત સેવતા હોવા છતાં પણ તેઓ જગતમાં સુવિષ્યાત માતા-પિતા સમાન સંત થઈને રહ્યા.

સ્વામી શિવાનંદજીએ કદીયે જાહેરમાં તેમની દિવ્ય સિદ્ધિ-શક્તિઓનું પ્રદર્શન કર્યું ન હતું. લોકોને પોતાના તરફ આકર્ષવા માટે આવા કોઈ દેખાવો કર્યાન

હતા. સ્વામીજી ચમત્કારોને કદીયે મહત્વ આપતા ન હતા. છતાં વિશ્વમાં ચોપાસ સ્વામીજીના ભક્તો હોય કે ન પણ હોય તેવા અગણિત લોકોએ તેમના યોગની અનુભૂતિઓના કૃપાપ્રસાદને માણ્યો હતો.

ભારતના ભૂતપૂર્વ દિવંગત રાષ્ટ્રપતિશ્રી વી.વી. ગિરિજીનાં પુત્રવધુ અ.સૌ. મોહિનીગિરિનાં માતુશ્રી શ્રીમતી વાણીબાઈ રામ આકશવાણી દિલ્હી ખાતે પ્રોગ્રામ એક્ઝિક્યુટિવ હતાં. એક દિવસ તેમનો તાર (ઇ.સ. ૧૯૬૬) શિવાનંદ આશ્રમ, ફાલ્કેશ ખાતે આવ્યો. “આજે સવારે મારા બારણે કોલબેલ વાગી. મેં દ્વાર ખોલ્યાં. સ્વામી શિવાનંદજી ઉભા હતા. તે આભાન હતી. તેઓ પ્રત્યક્ષ સ્થૂળ શરીરે હતા. મને કહું, વાણીબાઈ ! ચાલો, હવે ધણું થયું” અને તે જ ક્ષણે અંતર્થનિ થઈ ગયા. મારે શું સમજવું ?” અને આશ્રમનો જવાબ દિલ્હી પહોંચે તે પૂર્વે આકશવાણીમાં સમાચાર પ્રસારિત થયા કે, ‘સુશ્રી વાણીબાઈનો દેહ વિલીન થયો છે.’

આવો જ અનુભવ શિવાનંદ આશ્રમ, ફાલ્કેશના..... “ધી ડિવાઈન લાઈઙ સોસાયટી”ના આંતરરાષ્ટ્રીય મહાસચિવ શ્રીમતુ સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી મહારાજને પણ થયેલો. એક સવારે તેમણે તેમના સેવકને કહું, “આજે સવારે સ્વામી શિવાનંદજી મારી પથારી પાસે ઉભા હતા. મને લાગ્યું કે સ્વખાંછે, પરંતુ તે નક્કર સત્ય હતું. હું બેબાકળો ઉઠ્યો. મેં તેમને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. તેમણે મારો હાથ પક્કયો અને કહું. ‘કૃષ્ણાનંદજી ! ચાલો, હવે ધણું થયું.’ વાણીબાઈનો અનુભવ ૧૯૬૬નો હતો કૃષ્ણાનંદજી મહારાજનો ૨૦૦૧નો હતો. સ્વામી શિવાનંદજીનું મહાપ્રયાણ તો ૧૪ જુલાઈ, ૧૯૬૭ના રોજ થયું હતું. આમ, યોગીનું શરીર ભલે પંચભૂતને પ્રાપ્ત થાય, પરંતુ

તेमनी યોગ અનુભૂતિઓ અને સિદ્ધિની સૂક્ષ્મ ચેતનાઓ દીઘકાળ સુધી કાચ્છાન્વિત રહેતી હોય છે.

પુડુકોણાઈના ત્યાગરાજન્ન કોઈ મેલીવિદ્યાના ભોગ બન્યા હતા. તેઓને ભોજનની થાળીમાં બધું લોહી અને પરું જ દેખાતું. તેમણે સ્વામી શિવાનંદજીને પત્ર લખ્યો. પ્રત્યુત્તરમાં સ્વામીજીએ આશ્રમનાં દેવ માદિરોનો પ્રસાદ મોકલાવ્યો. પ્રસાદગ્રહણ કરતાં જ સત્વરે તેમને લોહી-પરું દેખાવાનું બંધ થયેલું. તેઓ સારી રીતે જમતા થયેલા.

દક્ષિણ આંધ્રામાં ૭૬ વર્ષનાં એક ભક્ત મહિલાને પારકિન્સન્સનો રોગ થયો હતો. તેમની દીકરીએ સ્વામીજીને મદદ અને રોગમુક્તિ માટે પ્રાર્થનાપત્ર લખ્યો હતો. જે દિવસે જવાબ આવ્યો તે જ દિવસે આ વૃદ્ધ મહિલાની આંગળીઓ સીધી થઈ ગઈ હતી.

ચીનનો એક યાત્રી આશ્રમ આવેલો. તેને આખાંથે શરીરમાં શીળસ નીકળ્યું હતું. સ્વામીજીના એક સ્વર્ણ માત્રથી તે નવજીવન પામ્યો હતો. રીગા લેટવિયામાં એક મહિલાના રોગને ડોકટરો પારખી જ શકતા ન હતા. સ્વામીજીએ થોડી સૂચના લખી મોકલાવી હતી. તે બહેન રોગમુક્ત થઈ દીઘાયુધને પામી હતી.

અમેરિકાના ફ્લોરિડા રાજ્યના મિયામી શહેરમાં હજુ પણ સ્વામી જ્યોતિર્ભ્યાનંદજી હ્યાત છે. તેઓએ કહ્યું, ‘મારે એપેન્ઝિસાઈટિસનું ઓપરેશન કરાવતું જ નથી, વેદના ભયંકર હતી. શારીરિક વ્યાધિ પણ હતી. છતાં ગુરુમાં શ્રદ્ધા અને નિષ્ઠા અપાર હતાં. ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજે થોડી પણો માટે તેમની સામે ત્રાટક કર્યાબાદ તેઓ ઓપરેશન વગર સંપૂર્ણ સ્વાસ્થને પામ્યા હતા.

કેટલાંક વર્ષથી ડિક્ષિતેન હેરી હર્નિયા-સારણગાંઠની પીડાથી આમસ્ટર્ડમમાં પીડાતા હતા. સાધારણ રીતે હર્નિયાના રોગીએ આગળ જૂકવાનાં અને સર્વાંગાસન તો ન જ કરવાં જોઈએ, પરંતુ શ્રી સ્વામી

શિવાનંદ યોગી ડિક્ષિતેન હેરીને પત્ર લખીને સર્વાંગાસન તથા ગરુડાસનનો અભ્યાસ કરવા સૂચના આપી અને યોગીએ સત્વરે રાહત મેળવી હતી. પાછળથી ડિક્ષિતેન પત્રમાં લખ્યું હતું કે આસનો તો હું કરતો જ હતો; પરંતુ સ્વામીજીના સંકલ્પે જ હું સારો થયો.

મદ્રાસથી એક ગ્રેજ્યુએટે પત્રમાં લખ્યું : ‘મને ચામડીનો હઠીલો રોગ હતો. મોટા મોટા ડોક્ટરોની દવાઓથી કંઈ લાલ ન હતો થયો. પરિણામ હતું શૂન્ય. સ્વામી શિવાનંદ મોકલેલી ભસ્મને માત્ર એક જ વખત રોગવાળા ભાગ પર લગાવવાથી મને એકદમ સાંદું થઈ ગયું.

શ્રીનગરના એક એડ્વોકેટે સ્વામીજીને પત્ર લખીને જણાવ્યું, ‘હું હોસ્પિટલમાં તદ્દન પથારીવશ હતો, બચવાની કોઈ આશા ન હતી. મારા એક મિત્રને મને આપની એક પત્રિકા આપી હતી. તે વાંચીને દિવસ-રાત હું આપનું જ ચિંતન કરવા લાગ્યો. અને એક દિવસ ચમત્કારિક રીતે મારા જીવનમાં નૂતન શક્તિ અને પ્રાણનો સંચાર થયો છે. હવે હું હરતો ફરતો થયો છું.

સ્વામી શિવાનંદજીની યોગની અનુભૂતિઓના ફળસ્વરૂપે તેઓ માનસિક અને આધ્યાત્મિક સિદ્ધશક્તિઓને ધરાવતા હોવા છતાં તેનો તેમણે સભાનતાપૂર્વક કોઈ દિવસે પ્રયોગ કર્યોન હતો.

તામિલનાડુના તિરુનેલવેલી નળ્ણક પણમાઈ ગામમાં ઈ.સ. ૧૮૮૭ની ૮ સપ્ટેમ્બરે તેમનું પ્રાગટ્ય થયું હતું. તેમનું નામ કુપ્પુસ્વામી હતું. બાળપણથી જ કોઈ સારી વસ્તુ, કશુંક સારું ખાવાનું કે નવાં વસ્તુ તાત્કાલિક ગરીબ બાળકોમાં વિતરણ કરવાનો તેમનો સ્વભાવ હતો. તાંજોર મેડિકલ કોલેજમાં તથીબીનું શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરીને તેઓ ભલાયા ગયા હતા. ત્યાં ડૉ. પારસન્સના મદદનીશ તરીકે રોભિન્સના એક રબર એસ્ટેટની હોસ્પિટલમાં સેવા કરવા લાગ્યા. ત્યાં ડૉ. કુપ્પુસ્વામી માટે ફણલાંખ કામ રાહ જોઈને બેહું હતું.

દરદીઓને તપાસવા, દવાઓ આપવી, ડિસાબો રાખવા વગેરે તથા આમતેમ દૂર-દરાજનાં ગામમાં જઈને દરદીઓની સુશ્વષા કરવી તે બધી તેમની પાયામાંની યોગસાધના હતી. મલાયામાં રહીને તેમણે એવું અનુભવ્યું કે લોકોના દુઃખનું પ્રમુખ કારણ તેમનું અશાન છે તો શાન આપવું હોય તો શાન મેળવવું પડે. આમ, મલાયા છોડી હિમાલય આવી હિમાલયની ઉપત્યકાઓ અને જિરિકંદરાના ખોળે મા ભાગીરથી ગંગાના તટે રહીને ઉત્ત્ર તપ કર્યું. ગંગાના પવિત્ર, પરંતુ શીતલ જળમાં સવારે બ્રાહ્મસુદૂરે ૩.૦૦ વાગ્યાથી સૂર્યોદય સુધી ઊભાં રહીને જ્યું અને ધ્યાન તેઓ કરતા. અઠવાડિયામાં એક વાર બધાં જ અન્નક્ષેત્રમાંથી લિક્ષામાં રોટલીઓ માગી લાવતા. તે સુકાયેલી રોટલીને ગંગાજળમાં પલાણીને દિવસમાં એક વાર આહાર કરતા, છતાં શ્રી બદ્રીકેદારની યાત્રાએ જતા યાત્રાળુઓની સેવા-સુશ્વષા કરતા. વૃદ્ધ દાદા-દાદીઓના પગમાં ચઢેલા ગોટલાઓ ઉપર કલાકો સુધી તેલ-માલિસ કરી આપતા. કોઈ સાધુની બીમારીના સમાચાર જીવો તો બાર માઈલ સુધી ફૂલચઙ્ગી કે ગરુદચઙ્ગી સુધી ઢોડીને દવા પહોંચાડતા. કોઈ પણ રોગીનાં મળમૂત્ર સાફ કરવાં, તેમને નવડાવવા, તેમનાં વજ્ઞ ધોઈ આપવાં વગેરે તેમની જીવનચર્યાનો પ્રમુખ ભાગ હતો.

સ્વામી શિવાનંદજીને જે શાન પ્રાપ્ત થયું, સત્તવરે દૂર સુધી સાધકોને પહોંચાડવા દરરોજ ચાર વખત લેખનકાર્ય કરતા. ચારેય વખત અલગ અલગ વિભયોનાં પુસ્તકોનું લેખન કરતા. આમ, ૩૧૦થી વધુ પુસ્તકો અત્યારે ઉપલબ્ધ છે. આ તમામ પુસ્તકોનો સાર સેવા, પ્રેમ, દાન, પવિત્રતા, ધ્યાન અને સાક્ષાત્કાર છે. તેઓ કહેતા, “ ભલા બનો, ભલું કરો. ઉદાર બનો. દ્યાળું બનો. માયાળું બનો. અહંકાર ત્યાગો. સેવા કરો. વિચાર કરો; હું કોણ છું? ક્યાંથી આવ્યો છું. હું આ શરીર નથી, ચંચળ મન કે બુદ્ધિ નથી. હું નિત્ય, સત્ય, શુદ્ધ-શુદ્ધ, અજર-અમર અવિનાશી આત્મા છું.” આ માત્ર વૈખરી વાણી ન હતી. તેઓ ગણેડાં કે કૂતરાઓને પણ દંડવત્ત

પ્રશામ કરતા. સેવા કરવાની કોઈ તક છોડતા નહીં. તેઓને મન કર્મયોગ, ભક્તિયોગ, શાનયોગ, લયયોગ, કુંડલિનીયોગ કે નાદયોગ કે હઠયોગથી વધુ મહત્વ ‘બેડ પેર્ન યોગ’ નું હતું. આ ‘બેડ પેર્ન’ એટલે રોગીને પથારીમાં જ મળમૂત્ર કરાવવા માટેનાં સાધનો આપી તેને સાફ કરીને રાખવાની સેવા.

નામ ભલે શિવાનંદ હતું; પરંતુ તેઓ સેવાનંદ અને GIVANANDA નામથી ઓળખાતા. સાધારણ રીતે જ્યારે યોગની અનુભૂતિઓની ચર્ચા થાય ત્યારે લોકો સમાધિ અને સવિકલ્પ સમાધિ તથા નિર્વિકલ્પ અથવા સહજ સમાધિનાં બણગાં ફૂકતા હોય છે, પરંતુ સ્વામી શિવાનંદજીનો યોગ સમન્વય યોગ હતો. તેઓ કહેતા, “અધ્યાત્મના ઊંચા આકાશમાં ઊડવા માટે સેવા અને સુભીરન બને સરખી માત્રામાં જરૂરી છે. ‘શિવાનંદ આશ્રમમાં અખંડ કીર્તન અને અખંડ KITCHEN નું મહત્વ હતું. તેમનું જીવન પારદર્શક હતું. તેમનું હાસ્ય નિર્મણ અને બાલ સહજ મુક્ત હતું. વેદાંતના ગહન ચિંતનમાં જીવનારો આ અલગારી જીવ વેદાંતનાં ઉચ્ચ શિખર પર બિરાજિત થઈને ભક્તિત્વનાં ઊંઘાશમાં સ્થિરતા કરીને તેઓ સમગ્ર વિશ્વમાં ‘કીર્તન સાગાર’ તરીકે સુપ્રસિદ્ધ હતા. આમ, તેમની સાધના કર્મભક્તિ, જ્ઞાન-ધ્યાન અને આત્મસાક્ષાત્કારની સાધના હતી. આપણે એકમેકને સ્થળું પુદ્ગલો-શરીરમાં દેખી શકીએ છીએ તેમ તેમણે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કર્યાં. આ કૃષ્ણ તેમને સર્વત્ર દેખાતા. તેમને મન આશ્રમમાં આવતા પ્રત્યેક અતિથિ સાક્ષાત્ પરમાત્મા હતા. તેઓ સૌની સેવામાં આવશ્યકતા પ્રમાણે સૌને ચા કોઝી, ઈડલી, વડા દોસા ઉપમા અને જાંજ હોય તો બિસ્કિટ વગેરે નાસ્તો આપતા. રાત્રી સત્તસંગ સમયે કૂતરાઓંએ ભસે-લડે તો પણ સત્તસંગ પછી પોતાના હાથે સૌથી પહેલો પ્રસાદ તેઓ આ મૂક પ્રાણીઓને આપતા. આશ્રમમાં ત્યારે સાપ અને વીંછી બહુ હતાં. પ્રત્યેક નૂતન

આશ્રમવાસીઓને તેઓ સર્પ અને વીછીના મારણમંત્ર શીખવતા તેથી આ મંત્રના આરાધકને આ જીવજંતુઓનો ભય ન રહેતો અને જો બીજી કોઈને પણ સાપ કે વીછી ઉંખ મારે તો આ મંત્ર સિદ્ધિના કારણે તે સત્ત્વરે તેમને ઝેર ન ચઢે અને ગ્રાણરક્ષા થાય તેવું કરતા અને જો કોઈ અજ્ઞાયા માણસે આશ્રમમાં વીછી કે સાપને માર્યાના સમાચાર મળે તો તેઓ નિર્જણા ઉપવાસ કરી અને તે “મૃત્તાત્મા” માટે આત્મશાંતિની પ્રાર્થના કરતા.

એક દિવસ તામિલનાડુથી આવેલા લોભી માણસે પૂજય સ્વામીજીની હત્યા કરવા માટે બ્રાહ્મયુદ્ધર્ની પ્રાર્થનામાં જ્યાં સ્વામીજી દરરોજ બેસતા ત્યાં જોરથી કોદાળી ફટકરેલી. આશ્રમમાં ઈલેક્ટ્રિકસિટી તો હતી નહીં. એકમાત્ર ફાનસના અજ્વાળામાં કશું દેખાયું નહીં. પરંતુ શાંત પ્રાર્થનાના વાતાવરણ વચ્ચે કોદાળીનો જમીન ઉપર ઘાવ પડતાં લોકો ચમક્યા. પરંતુ સ્વામીજીએ પેલી બ્યક્સિને વાત્સલ્યથી આશ્રય આપ્યો. થોડા દિવસ ગ્રેમથી રાખીને પછી પાછો ભનાસ (ચેનાઈ) મોકલી આપ્યો.

યોગની અનુભૂતિઓ હવામાં ઉડવાથી સાર્થક

થતી નથી. પાણીમાં દૂબીને કે જમીન નીચે દ્વારદેને અથવા તો પંચાગ્નિ સાધનામાં સિદ્ધ થતી નથી. તેમનો યોગ પ્રત્યેક જડ-ચેતન જીવ જગતમાં પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની અનુભૂતિનો યોગ હતો.

તેઓ કહેતા, ‘શાંતિથી બે વખત પૌષ્ટિક આહાર ખાઓ. સેવા કરવાની કોઈ તક ન છોડો. રાતે વહેલા સૂવો. સવારે બ્રાહ્મયુદ્ધર્ની ધ્યાન કરો. જપ કરો. સ્વાધ્યાય કરો - સત્ય બોલો - અહિસક બની રહો. સૌ પ્રત્યે સદ્ગ્રાવ અને સન્માન દાખવો. Love all & Hate none. કદીયે કોઈને પણ પિકડારો નહીં આનંદમાં રહો. આનંદ આપો. દુઃખી થાઓ નહીં. દુઃખી કરો નહીં. ભગવાનને એક કષા માટે પણ ભૂલો નહીં. આ ગ્રકારનું જીવન જ દિવ્ય જીવન છે. શ્રેષ્ઠ જીવન છે. શ્રેષ્ઠ યોગ છે. આ તમારી સાધક જીવનના યોગની શ્રેષ્ઠ અનુભૂતિ છે. આ બધું અસંભવ નથી. પ્રયત્ન કરો; તમો પણ તે દિવ્યતાની પ્રાપ્તિ આ જ જન્મમાં કરો.’ તું શાંતિ.

આગામી કાર્યક્રમ

- તા. ૧-૬-૨૦૧૮ : ગુરુભગવાન શ્રીમત્ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનો ૬૪મો સંચાસ દિવસ રાત્રે ૮.૦૦ થી ૮.૦૦ વિશેષ સત્સંગ.
- તા. ૧૧-૬-૨૦૧૮ થી તા. ૨૦-૬-૨૦૧૮ સુધી આદિ શંકરાચાર્ય કૃત. ‘આત્મબોધ’ પ્રવચન સમય સાંજે ૬.૦૦ થી ૭.૩૦ સુધી વ્યાસપીઠ પર પૂજય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ બિરાજશે.
- તા. ૨૧-૬-૨૦૧૮ : વિશ્વ યોગ દિવસ. સવારે ૫.૩૦ થી ૬.૪૫ સામુહિક યોગવર્ગ અને અન્ય કાર્યક્રમો.
- તા. ૧૪-૭-૨૦૧૮ : રથયાત્રા ઉત્સવ આશ્રમમાં રથયાત્રાનું આયોજન સાંજે ૪.૩૦ વાગ્યે થશે. સૌને લાલ લેવા આમંત્રણ છે.
- તા. ૨૭-૭-૨૦૧૮ : શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા ઉત્સવ : ગુરુપૂર્ણિમાના પવિત્ર પ્રસંગે સાંજે ૬.૩૦ થી ૮.૦૦ શ્રીશ્રી ચિદાનંદ ધ્યાન-યોગ-મંદિર ખાતે ગુરુપાહુકાપૂજન, સત્સંગ થશે. ત્યારબાદ બંદગ્રામ-મહાપ્રસાદનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

ગોપિકા-ગીત

શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી

(શ્રીશ્રીમાણંદમથીમાના લીમપુરા (ચાંડોદા) ખાતે નર્મદાતટે આવેલા પવિત્ર આગ્રહમાં દર વર્ષે તા. ૭૧-૧ થી ૭-૨ સુધી સંયમ સપ્તાહ થાય છે. આ વર્ષે શ્રીમાણંદમથી સંઘના પરમાખ્યક પૂજયપાદ શ્રીમત્દસ્વામી અન્યુતાનંદજી મહારાજના આદેશથી પૂજયશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજે શ્રીમદ્ભાગવતજ્ઞના પવિત્ર 'ગોપિકા-ગીત'નું ચૈતન રજૂ કર્યું તેનો સાર અને પ્રસ્તુત કરવાનો આનંદ છે. -સંપાદક)

શરદ્દળતુની પૂર્ણિમાની રાત્રિ આવી.

રાસોત્સવ થયો.

રાસલીલાના ગ્રંથ સિદ્ધાંત છે:

(૧) અહીં ગોપીઓના શરીર સાથે કોઈ સંબંધ નથી.

(૨) અહીં લૌકિક 'કામ' પણ નથી જ.

(૩) અહીં સાધારણ પુરુષ કે નારીનું નહીં, પરંતુ જીવ અને ઈશ્વરનું મિલન છે.

ભાગવતજ્ઞનું કથન છે, પ્રભુની રાસલીલાઓનું ચિંતન કરવું, અનુકરણ નહીં. શૃંગાર અને કરુણારસ ઐક્યતા સિદ્ધ કરવા માટે મુખ્યત્વે આવશ્યક છે. તુલસીદાસજી કહે છે, "કામી નાર પિયારી જીમી, લોભી પ્રિય જીમી દામ" જેવી રીતે કામી પુરુષને નારીમાં અને લોભી પુરુષને ધનમાં આસક્તિ હોય છે તેવી આસક્તિ પ્રભુપ્રેમમાં હોય, પ્રેમ શુદ્ધ હોય તો રાસમાં પ્રવેશ મળે. જ્યાં સુધી ઈશ્વરવિરહમાં કાયાતપીન જ્યાય ત્યાં સુધી પ્રભુ પ્રગટ થતા નથી. આ ઉત્કઠાના વર્ણન માટે જ શૃંગાર રસનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે. રાસમાં આત્મા અને પરમાત્માનું નિર્બેંપ-નિર્વિકાર મિલન છે.

ભગવાનપિતા રાત્રિ: શરદીતુલ્લભમલિક:

રાસલીલા બ્રહ્મસંબંધની લીલા છે. શ્રીધર સ્વામી

રાસલીલાને કામવિજ્યલીલા કહે છે.

ભાગ્યાહિ જ્ય સંરૂપ દર્પ કંદર્પ દર્પહા॥

જીથતિ શ્રીપતિગોપી રાસમંડલમંડિત:॥

શ્રીકૃષ્ણ અસાધારણ પ્રભુ અવતરણ છે, સાક્ષાત્ પરમાત્મા છે.

જ્યારે 'હું' મટી જ્યા. 'એક તું એક તું એક ભાસે' અને સાયુજ્ય સિદ્ધિ સર્જાય ત્યારે જ વ્યક્તિ-ચૈતના મટી સમાચિતત્વમાં ઐક્ય સર્જાય.

રાસલીલામાં બધી જ ગોપીઓને પ્રવેશનો અધિકાર નથી. ભક્તિનો રંગ યુવાવસ્થામાં જ લાગવો જોઈએ. વૃદ્ધાવસ્થામાં ભક્તિ વધે તે સારું છે, પરંતુ તે ઉત્તમ નથી.

મનુષ્યનાં બાબુ વેશ-છાપ-તિલક ભલેને વૈષ્ણવનાં હોય, પરંતુ મનમાં કામ-કોષ, કાંચન-કામિની પ્રત્યે આસક્તિ હોય તો તે તેના બાબુ આડબરમાં ઢોંગ છે. આ ઢોંગ જ અલિમાનનું ભૂત ઉત્પન્ન કરે છે,

રાસલીલાના મંગલાચરણમાં શ્રીધર સ્વામીજીએ કહ્યું છે: "રાસલીલાનો હેતુ જ કામનો પરાભવ છે. શ્રીકૃષ્ણ ભલે શ્રી ગોપીઓ સાથે વિહાર કરે, પરંતુ તેઓનું મન નિર્વિકારી હતું."

રાસલીલામાં શુકદેવજી કોઈ પક્ષ ગોપીઓનું લૌકિક નામ નથી કહેતા, પરંતુ તેમને "કાશ્મિત, અન્યા, અપરા" વગેરે શબ્દોથી સંબોધિત કરે છે. પ્રભુ વાંસળી વગાડીને જીવમાત્રને આષાદ્વાન કરે છે, બોલાવે છે, પરંતુ જેના અંતરસ્તરે આ બંસીધૂન સંભળાય તે જ ગોપીન્યાં જઈ શકે. જે ગોપીઓનાં ફદ્ય શુદ્ધ હોય તેને જ રાસલીલામાં પ્રવેશ છે.

ગોભિ: ઈન્દ્રિયૈ: ભક્તિરસમ્પિબતિ ઈતિ ગોપી।

જે ઈન્દ્રિયો દ્વારા ભક્તિરસનું પાન કરે છે, તે ગોપીએ.

રાસલીલાના પાંચ અધ્યાય પંચ પ્રાણના સૂચક-પ્રતીક છે. રાસ પંચાધ્યાય ઈશ્વર સાથે વ્યક્તિ-ચૈતનાનું સમાચિત્તેનામાં રમણ કરવું એ જ છે.

રાસલીલા અનુકરણીય નથી, ચિંતનીય છે. રાસલીલાનું મનન, ચિંતન અને નિર્દિષ્યાસન જ પરમ

તત્ત્વ સાથે તાદીત્ય કરાવે છે.

નિશભ્ય ગીતં વદનંગવર્ધનં રજલિયઃ કૃષ્ણગ્રહીત માનસઃ ।
જેમનું ચિત્ત શ્રીકૃષ્ણની વાંસળીએ મોહું હતું તે સર્વે
ગોપીઓ.

શ્રીકૃષ્ણની “બંસીધૂન સુનત ભઈ બાવરી”

ભાગવતશ્લોકાં ગોપીઓના શ્રીકૃષ્ણ પ્રેમના
માધુર્યનું અદ્ભુત વર્ણિયે.

દુહાન્યોડભિયયુઃ કાશ્યદ્વોહં હિત્વા સમુસ્કાઃ ।

જે ગોપીઓ ગાય દોહી રહી હતી તેઓ સૌ દૂધ
દોહવાનું છોડીને ઉત્સુકતાથી શ્રીકૃષ્ણની ‘બંસીધૂન’ તરફ
દોડવા લાગી.

તેમની તન્મયતા માટે કહેવામાં આવ્યું છે

વ્યત્યસ્તવસ્થાભરણઃ કાશ્યદ્વોહં કૃષ્ણાન્તિક યયુઃ ।

માટે જ કથાકારો કહેતા હોય છે, “આખનું કાજળ ગાલે
ઘસ્યું..... થોળી પહેરી, ચણિયો પહેર્યો ભૂલી ગઈ સાડી,
બાજઠ મૂક્યા, પાટલા મૂક્યા ભૂલી ગઈ થાળી.” વગેરે.

કોઈ પતિની સેવામાં હતી, કોઈ ગાય દોહતી
હતી, કોઈ રસોઈ બનાવતી હતી. વિવિધ કામને જેમનાં
તેમ છોડીને દેહભાન ભૂલેલી ગોપીઓ યમુનાતટ પર
જવાલાગી હતી.

શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ પાસે એક યુવકે
ઈશ્વરગ્રાપિતિનો સરળ-સહજ માર્ગ પૂછ્યો હતો.
શ્રીરામકૃષ્ણ નદીએ નહાવા જતા હતા. તે યુવકને પણ
સાથે આવવા કહ્યું. યુવકને પાણીમાં પણ ઉતાર્યો, પછી
તેનું માથું પાણીમાં ડુબાડી દીધું. યુવક ખૂબ છટપટચો.
પછી જયારે તેનું માથું પાણીમાંથી બહાર કાઢ્યું ત્યારે તે
અકળાઈ ગયો હતો. શ્રીરામકૃષ્ણે પૂછ્યું, “પાણીમાં કેવો
અનુભવ થયો?” “બસ, ઝટ બહાર નીકળું”.
શ્રીરામકૃષ્ણદેવે કહ્યું, “આવી જ વેદના આ સંસારમાંથી
બહાર આવવાની થાય ત્યારે જ ગોપીઓ જેવી તાલાવેલી
લાગે.”

ઈશ્વરદર્શન માટે વ્યકૃળતા જોઈએ.

જયારે ગોપીઓ દેહભાન ભૂલી, સુધબુધ ખોઈ
યમુનાતટ પર આવી ત્યારે શ્રીકૃષ્ણએ તેમનું સ્વાગત કર્યું
છે; કહ્યું:

સ્વાગતં વો મહાભાગાઃ ।

ગોપીઓ બડભાગી છે, પ્રભુ તેમનું સ્વાગત
કરે છે.

શ્રી નારદ ભક્તિસૂત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે,
“યથા રજ ગોપીકાનામ્”

સાંસારિક વિષયોથી જીવને કદીયે તુપ્તિ નથી
થતી. ઈશ્વરગ્રાપિતિ માટે દઢ સંકલ્પ કરો. “ભેરે તો
ગિરધર ગોપાલ દૂસરા ના કોઈ.” આવી વૃત્તિ થાય
ત્યારે પરમસમીપે પહોંચી શકાય.

જે માનવ પ્રલુબેમમાં પાગલ થાય તે જ
ભાગ્યશાળી છે. શ્રીરામકૃષ્ણદેવ કહે છે, “લોકો બેરાં-
છોકરાં માટે ધરો ભરીને આંસુ સારે છે; પરંતુ પ્રલુબે માટે
બે ટીપાં પણ પાડતાં નથી.” જો પ્રલુબેમમાં પ્રમત્ત
થવાય તો પરમાત્મા બને હાથ લાંબા કરીને આલિંગન
આપવા તૈયાર છે.

ગોપીઓનું સ્વાગત તો કર્યું; પછી કહ્યું:
“પાછાં જીઓ. આમ, અંધારી રાતે આ વિટપ વનમાં
એકલાં ફરવાનું ઊચિત નથી. નારીનું ગૌરવ શીલ,
લજ્જા અને ભર્યાદામાં છે. તમો પારિવારિક
જવાબદારી છોડીને આમ આવી જ કેમ શકો? જીઓ
પાછાં જીઓ.”

ખરેખર તો પ્રલુબે એમ જ ઈંઝે છે કે ગોપી-
શુદ્ધ જીવ સંસારમાં પાછોફરે, પરંતુ ભગવાન ભક્તિની
કસોટી કરે છે અને પછી જ તેને અંગીકાર કરે છે.

ગોપીઓને લાખ્યું આજે પ્રલુબે નિષ્ઠુર થયા છે?

ભગવાન કહે છે: દેહમાં હો તો તમારા સ્વામી
તમારા પતિ છે, પરંતુ જો આત્મસ્થ હો તો તેનો એક જ
ધર્મ છે, પ્રલુબીલન.

મનમાંથી બધા જ વિષયોથી મુક્ત થયેલો જીવ
જ ભગવતું ચરણોમાં લીન થાય છે, તે જ ગોપી છે.

સાન્યજ્ય સર્વવિષયાંસત્તવપાદ મૂલમ્

ત્યક્તવા શર્ષ વિષયોના શારીરિક ત્યાગને

દશાવિ છે, જયારે સાન્યજ્ય શર્ષ વિષયોના

અસાધારણ માનસિક ત્યાગને દશાવિ છે.

(કમશઃ)

વર्जित ફળ

- શ્રી સ્વામી સત્યિદાનંદજી

ઈશ્વર અથવા તેના સર્જનમાં સ્વાર્થની ભાવના હોતી નથી. જ્યારે ઈશ્વરે મનુષ્યનું સર્જન કર્યું ત્યારે તેને ગમે તેમ પણ જાણાયું કે મનુષ્ય તોફાની હોવાનો છે એટલે તેણે માનવને વર્જિત ફળ વિષે ચેતવણી આપતાં કહું, “તારા જીવનમાં પ્રાપ્ત થાય તે ફળ ખાઈશ નહિ. તે બીજા લોકોને આપી દેજે.”

આપણાં કર્મના ફળની ફક્ત આશામાંથી અનેક રોગ ઉદ્ભબે છે. તે વર્જિત સફરજનની વાત છે. આપણે બધા ઈડનના બાગમાં છીએ. દરેક કર્મ વૃક્ષ છે. દરેક વૃક્ષને ફળ આવે છે. છોકરા કે છોકરી, યુવાન કે વૃદ્ધ આપણે બધા એડમ છીએ. પવિત્ર આદેશ ફક્ત ફળ ન ખાવા માટેનો છે.

જો આપણે બાઈબલને આ અર્થમાં સમજીએ તો આપણે બધા યોગી બની જઈએ. આપણે બાઈબલ વાંચવાની પણ જરૂર નહિ. વૃક્ષને પોતાને જ પૂછો : “હે સફરજનના વૃક્ષ, તેંકેટલાં ફળ આપ્યાં હશે?”

“અરે, હજારો આપ્યાં હશે.”

“તેં કદાપિ તારા એક ફળનો પણ સ્વાદ માણ્યો છે?”

“અરે મહેરબાની કરીને મને તે કક્ષામાં મૂકીશ નહિ. હું કંઈ માનવ નથી. તે મારું કામ નથી. મારે તો ફક્ત ફળનું સર્જન કરવાનું અને પછી તમને આપી દેવાનું કામ કરવાનું છે. મારાં વખાજા કરે તેને ફળ આપું છું. પણ જે મને પત્થર મારે તેમને પણ આપું છું. કેટલીક વાર તો તેમને વધુ ફળ આપું છું. જ્યારે ફળ દેનાર કોઈ ન હોય તો પણ હું મારાં પોતાનાં ફળ કદાપિ ખાતું નથી. હું તો તેમને પડવા દઉં છું અને કોઈ પણ તેને લઈ જઈ શકે છે.”

તો પછી આપણે તે વર્જિત ફળને ખાવા માટે શા માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ? કારણ કે આપણા દરેકમાં ઈવ રહેલી છે. આ દુનિયા ઈડનનો બાગ છે અને દરેક

જાણ એડમ છે અને દરેક જાણમાં ઈવ એટલે કે નિભન્ન મનની લાલસા રહેલી છે પણ તે તરફ ધ્યાન ન આપો. તેના બદલે ઉચ્ચતર મન તરફ, અંદર રહેલા ઈશ્વર તરફ ધ્યાન દોરો.

દરેક ધર્મ એક જ વાત કરે છે : “પરોપકારી જીવન જીવો.” દસ આદેશો આપણાને સ્વાર્થ ન થવાનું શીખવે છે. ભગવાન બુદ્ધે પણ દસ સદ્ગુરુઓનો બોધ કર્યો, તેમાંના પાંચ સામાન્ય માશસો માટે છે, બાકીના પાંચ સાધુ માટે છે. આ દેસેયને સરળ ભાષામાં મૂકીએ તો તેઓ લગભગ દસ આદેશો જેવા જ છે. યોગમાં પણ દસ આદેશ છે-પાંચ યમ અને પાંચ નિયમ; તે પણ દસ આદેશો જેવા જ છે. તેઓ તમારા મનને પવિત્ર અને અહંકારી મુક્ત રાખવા માટેની આચારસંહિતા છે. સમર્પિત જીવન જીવો. આમ કરવાથી તમારી જીતમાં દિવ્યનો વાસ છે એવો અનુભવ થશે. ઈસ્લામ ધર્મનો પ્રમુખ સૂર વૈશ્વિક બંધુત્વ છે. જો તમે દરેક જાણ તમારો ભાઈ છે તેમ માનતા હો તો તમે સંકુચિત મનના થઈ શકશો નહિ. તમે વૈશ્વિક બની જીઓ છો અને “તમારી જીતની માફક તમારા પાડોશીને ચાહો” સૂત્રને જીવનમાં કેમ ઉતારવું તે સમજી જાઓ છો.

જ્યારે આપણે નિઃસ્વાર્થ સમર્પિત જીવન જીવીએ છીએ ત્યારે આ જીવંત આચારસંહિતા આપમેળે જીવાઈ જાય છે. કોસ આપણાને શાન્દો સંદેશ આપે છે? ત્યાગનો. ઈસ્ટ પ્રિસ્ટનો સંદેશ પણ ત્યાગનો છે પણ તેમણે સત્ય માટે પોતાના જીવનનું બલિદાન આપ્યું. આ ત્યાગ કરવાનું વલશ મનને પવિત્ર બનાવે છે. બાઈબલમાં દશવિલાં જ્યુનાં બલિદાન આ પવિત્રતાના લીધે છે. આજે આપણે સમજીએ છીએ કે ગરીબ બકરી કે ઘેટાં જેવાં નિર્દ્દીષ પ્રાણીઓનું બલિદાન આપવાનો કોઈ અર્થ નથી. તેના બદલે આપણે

અજ્ઞાનરૂપી બકરી અથવા અંધકાદકરૂપી વેટાનું બલિદાન દેવાનું છે. નબળા મનુષ્યને મરણું કહેવામાં આવે છે. સતત અશાંત વ્યક્તિ ઘોડા જેવી છે. ખૂબ જિદી વ્યક્તિ ગઢા જેવી છે. તમારી અંદર રહેલી પાશવી વૃત્તિઓનું બલિદાન આપો, તેમનો ત્યાગ કરો. ઈશ્વરે સર્જેલાં પ્રેમાળ પ્રાણીઓ જેવાં જીવંત પશુઓનું બલિદાન કદાપિ નહિ.

આ ઉપદેશ માનવપ્રાણી માટે છે, કારણ કે પશુઓ અને વનસ્પતિ તો ત્યાગમય જીવન જીવે જ છે. આપણે તેમને નિભન કશાનાં ગણીએ છીએ પણ જ્યારે આપણે એમ કહીએ છીએ કે આ નિભન છે ત્યારે આપણે પોતે જ નિભન છીએ તે સાબિત થઈ જાય છે. પશુ માનવ કરતાં કદી નિભન કશાનું હોઈ શકે નહિ. તે ઈશ્વરના નિયમોને અનુસરે છે. કુદરત આપણને ત્યાગ-બલિદાન શીખવે છે. વૃષ પોતાનાં પુરુષનો ત્યાગ કરે છે. પુરુષ તેની સુવાસનો ત્યાગ કરે છે. બધાં જ તત્ત્વો આપણા માટે કોઈ ને કોઈ પ્રકારનો ત્યાગ કરે છે. આપણે કુદરત - જેને આપણે ઈશ્વર કહીએ છીએ - ના ઋણી છીએ. ઈશ્વરે આપણને જીવન, પ્રાણ, ખોરાક, પાણી, સૂર્ય અને વર્ષા આયાં છે. જાણ્યે કે અજ્ઞાયે આપણે આપણા ત્યાગ દ્વારા આ બધું પાછું આપવું જોઈએ.

નિષ્કામ લોકો વધુમાં વધુ શાંતિવાળા હોય છે. તેમની શાંતિમાં કોઈ ભાગ પડાવે તેવી તેમની ઈચ્છા ન હોવા છતાં લોકો તેનો ઉપયોગ કરવાની ઈચ્છા કરે છે. તેથી તેઓ તેમની શાંતિની સ્થિતિમાં રહેવા માટે કરવા યોગ્ય દરેક પ્રવૃત્તિ કરે છે. તેના બદલામાં કશાની આશા રાખતા નથી, પ્રશાંસાની પણ નહિ. તેમની પ્રવૃત્તિ દરમિયાન તેમને કર્દી મળી જાય તો લે છે, એક બાજુ રાખી મૂકે છે અને પછી છોડી પણ કે છે પણ તેથી શું થશે, શું પરિણામ આવશે તેની રાહ જોતા નથી.

જો તમે આ વૃત્તિમાં પ્રસ્ત્યાપિત હો તો તમે યોગી છો અને તમને કોઈ ખલેલ પહોંચાડી શકશે નહિ. કર્મ પોતે કોઈ અર્થ ધરાવતાં નથી. તમે કર્મના સારા અને ખોટા અર્થ ધરાવતાં નથી. તમે કર્મના સારા અને ખોટા

અથવા ઉપયોગી અને બિનઉપયોગી જેવા ભાગ પાડી શકો નહિ. કહેવાતું પાપી કર્મ સુંદર, પવિત્ર કર્મ થઈ શકે. તે યોગ્ય સ્થળ, કાર્ય અને કારણ પર આધાર રાખે છે.

એક સાધુ હતો. તે યોગના બધા નિયમોને આચરતો હતો. તે જંગલમાં શાંત ઝૂપડીમાં રહેતો હતો. એક સવારે તે ઝૂપડીની બહાર પથ્થરની બેઠક પર ઊંડા ધ્યાનમાં બેઠો હતો. કુદરતની અકળ સુંદરતાના વિચારમાં મજન થઈ ગયો હતો. એટલામાં કોઈ દોડી જતું હોય એવું તેણે સાંભળ્યું. તેણે આંખો ઉધાડી જોયું તો એક ધરેણાંથી સજજ સુંદર છોકરી હતી.

“શું થયું બેટા?”

“સ્વામી મહારાજ, મને બચાવો! મને મારી નાખી ધરેણાં લૂટી લેવા માટે કોઈ મારી પાછળ પડ્યું છે” અને તેમની રજાની રાહ જોયા વગર તે ઝૂપડીમાં દાખલ થઈ એક ખૂણામાં છુપાઈ ગઈ.

થોડી વારમાં એક જંગલી અને કૂર દેખતો માણસ તેના હાથમાં કટાર સાથે દોડી આવ્યો.

“અરે સ્વામી, આ બાજુ આવેલી કોઈ છોકરીને જોઈ?” સાચે જ યોગી જૂહુ બોલી શકે નહિ, જૂહુ બોલો તો સત્ય બોલવાના નિયમનો ભંગ થાય તો પછી તેણે શું કરવું જોઈએ? સત્યનો જય હો. તે યોગીના બદલે તમે ત્યાં બેઠા હો તો શું કરો? તદ્વા ખોટું બોલી દો ને? સાધુએ પણ તેમ જ કર્યું.

સાધુએ કહ્યું : “યુવાન છોકરી અને અહીં? આ તો સાધુની ઝૂપડી છે. મારે યુવાન છોકરીઓ સાથે શું સંબંધ.”

“તમને તસ્કી આપી તે માટે દિલગીર છું” એમ કહી તે માણસ બીજી દિશામાં દોડી ગયો. આમ, સાધુ ખરેખર ખોટું બોલ્યો ન હતો. ધારો કે તે લૂટારાએ પૂછ્યું હોત : “તેણોકરી જોઈ છે કે નથી તે મને કહી દે.” તે યોગી સ્પષ્ટ રીતે કહેત : ‘ના.’ તેમાં તેણે કર્દી જ ખોટું કર્યું ન ગણાય. તે જૂછ છે જ પણ તેમ કહેવું પડ્યું, કારણ કે

તેથી તે ઋજનાં જીવન બચાવે છે. જો તેણે સાચી વાત કહી દીધી હોત તો તે માણસ ગ્રૂપડીમાં જઈ તે છોકરીને મારી નાખત અને બધું લઈ લેત. પણ જતાં પહેલાં આ કૃત્યને જોનાર સાધુને તે પોલીસમાં કંઈ ન જણાવે તે માટે મારી નાખત અને છેલ્લે પોલીસ તે લુટારાને શોધી કાઢત અને રને ફાંસીની સંજી થાત.

આમ કર્મસારાં કે ખોટાં હોતાં નથી. કર્મ તો પોતે તત્ત્વ છે. સામાન્ય રીતે છરી લઈ કોઈના પર ધા કરવો તે ખરાબ છે પણ ઓપરેશન કરનાર સર્જન ડોક્ટર માટે તે યોગ્ય છે. આમ, સારું કે ખોટું તે કર્મના ઉદ્દેશ અને પરિણામ પર આધારિત છે. તમારાં શાંતિ અને આનંદ જળવાય તે માટે આ બધું કરો તો પછી તમે છેલ્લે શાંતિ, આનંદ અથવા ઈશ્વરને ઈંદ્રો છો? લોકોને ઉપયોગી થવા માટે અથવા લોકો તમારો ઉપયોગ કરી શકે તે માટે. ફળ પુષ્ટ અને પદ્ધત શા માટે થાય છે? બીજી લોકો તેને પ્રેમપૂર્વક ખાઈ શકે તે સારું, આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા તમારે જે કંઈ કરવું જરૂરી છે તે છે નિષ્કામી બનવાનું, નિઃસ્વાર્થ બનવાનું.

પૂર્વી પરિત્યાગી વ્યક્તિને કોઈ જ કામના હોતી નથી. એ જે ભણે તે પણ ઈશ્વરવાનું બંધ કરે કે તરત જ પોતાના આત્માને પામે છે એટલા માટે જ ધર્મગ્રંથો ગરીબ બનવાનું કહે છે. બન્ને સરખા જ છે. જો તમે પરિત્યાગ ન કરો અને જો તમે સાચા સાધક હશો તો તત્પૂરતું દુનિયા તમારી પાસેથી બધું જ લઈ લેશો.

જે લોકો ખરેખર ઈશ્વર પાછળ છે તેઓ ખૂબ હુદાખ સહન કરતા અને એક પછી એક પોતાની બધી જ વસ્તુઓ ગુમાવતા દેખાય છે - આ બીજું કારણ છે. એવું નહિ માનતા કે ઈશ્વરની ઈંદ્રી કરવાથી તમને બધું જ મળી જશે. ના, જો તમે ખરેખર ઈશ્વરને પ્રાપ્ત કરવાની ઈંદ્રી ધરાવતા હશો તો બધું જ ગુમાવવા માટે તૈયાર રહો. ઈશ્વર તમારી પાસેથી બધું લઈ લેશો, કારણ કે તેને ફક્ત તમારી જ પૂર્ણિમે જરૂર છે. તમે બીજી વસ્તુઓ તરફ દીકો એવી તેની ઈંદ્રી નથી. ઈશ્વર તેના ભક્તોનો પૂરેપૂરો કબજ્જે ધરાવવા

ઉત્સુક હોય છે. જો તમે થોડાક સુંદર હો અને તેની પાસે જાઓ તો તે વિચારે છે : “સાચે જ સુંદર ભક્ત છે. મારે તેની જરૂર છે, તો હું તેનો સ્વીકાર કરું છું”. જો તે તમને સ્વીકારવાનું વિચારશે તો તમારી પાસે બીજું કંઈ પણ રહેવા નહિદે.

જો તમારે ઈશ્વરનાં દર્શન કરવાં હોય તો દરેક વસ્તુ છોડી દો. તમારા વ્યક્તિત્વ સહિત દરેક વસ્તુનો ત્યાગ કરો. તમે કોઈ પણ માર્ગ તેને પ્રાપ્ત કરી શકશો. આ વસ્તુઓને જીવાવાના બે માર્ગ છે : “શાંતિપૂર્વક બેસી તેનું મનન કરવાથી અથવા જથાં સુધી તમને સખત અભાવ ન થાય ત્યાં સુધી તમારી બધી કામનાઓ પાછળ દોડયા કરવાથી”. કયો માર્ગ લેવાય છે તે મહત્વનું નથી એટલે જ હું કહું છું કે દરેક મનુષ્ય સાચે જ જિજાસુ છે, પછી ભલે કહેવાતા આધ્યાત્મિક અભ્યાસ વિષે કંઈ પણ જીજાતો ન હોય અને બીજી વસ્તુઓ પાછળ દોડતો હોય. તે સુખને શોધે છે. તે પણ ઈશ્વરને જીજાતો ન હોવા છીતાં તેની શોધમાં છે, તે દરેક સ્થળે સુખની પાછળ દોડે છે પછી પાછો આવે છે અને કહે છે : “મને તે બહારની કોઈ વસ્તુમાંથી મળી શક્યું નથી.” છેલ્લે તે બધાંનો ત્યાગ કરે છે. રાજકીય ક્ષેત્રમાં પણ કેટલાક મહાપુરુષોએ આમ કર્યું છે! બંદૂકની ગોળીથી રસ્તિ બારીઓ વાળાં સ્થાનમાં રહેતા અને વાહનમાં સતત ફરતાં થાકી ગયેલા તેઓ કહે છે : “હવે મારે પ્રેસિડેન્ટ થવા માટે વધુ દોડવું નથી. હું ક્ષેત્રસંન્યાસ લઉં છું. મને હવે જવા દો અને થોડીક શાંતિ મેળવવા દો.”

તમારા મન દ્વારા તમે શાંતિ અને સ્વસ્થતા માટે પ્રાર્થના કરી શકો છો. તમે કહી શકો : “બધું તારું જ છે, મારું કંઈ જ નથી. મારામાંથી સ્વાર્થને દૂર કર અને મને સુખી અને શાંતિપૂર્વી બનાવ.” જ્યારે જ્યારે તમે ત્યાગમય જીવન કેમ જીવવું તે શીખતા હો ત્યારે તમારા મને તે મુજબની પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. શરૂઆતમાં તમે કદાચ ગમે તે જાહેર સ્થળે પ્રાર્થના નહિ કરી શકો, કારણ અનુસંધાન પાન નં. ૧૦ ઉપર

સ્વજનના મૃત્યુનો આધાત લાગે ત્યારે...

શ્રી સ્વામી નિષ્ઠિલેશ્વરાનંદજી

જીવનમાં સહૃદી વધુ દુઃખદાયી અને આ દુઃખમાંથી મુક્ત થવાના બે માર્ગો છે. તે આ પ્રમાણે આધાતજનક ઘટના હોય તો તે છે સ્વજનનું મૃત્યુ. અચાનક આવી પડતા પ્રિયજનના મૃત્યુથી તેના કુંભીજનો આધાતથી ભાંગી પડે છે, વિષવળ અને અશાંત બની જાય છે. હજુ ગઈ કાલ સુધી તો જેઓ આપણી સાથે હસતા-બોલતા હતા અને આજે ક્યાં જતા રહ્યા? શું ફરી એનો કદી મેળાપ નહીં થાય? આ વાત પરિવારજનો સ્વીકારી શકતાં નથી, તેમના માટે અસહ્ય બની જાય છે. એકના એક યુવાન પુત્રના મૃત્યુના આધાતથી તેના પિતાના બધા જ વાળ એક જ રોતમાં ધોળા થઈ ગયા. અકસ્માતમાં પુત્રનું મૃત્યુ થતાં માતા એ આધાત જરૂરી ન શકી અને તે પાગલ થઈ ગઈ. આવાતો અસંખ્ય કિસ્સા સમાજમાં બનતા જોવા મળે છે, એમાં પણ જ્યારે અકાળી અવસ્થાન થાય છે ત્યારે સ્વજનો એ આધાત સહી શકતાં નથી. આર્કિટ, આંસુ, દુઃખ અને ચિરવિરહની વેદનાની વધા કિંદળીભર કુંભીજનો સહ્યા કરે છે. સમયે સમયે આ વિદાયનો ઘારુઆવાના બદલે તાજો થતો રહે છે. એક સ્વજનની વિદાયથી અનેક કિંદળીઓ દુઃખ-દુઃખ થઈ જાય છે તો આ પરિસ્થિતિમાંથી બહાર નીકળવા શું કરવું જોઈએ?

★ મૃત્યુના દુઃખમાંથી બહાર નીકળવાના બે માર્ગો:

જીવનમાં સહૃદી વધુ નિશ્ચિત અને છતાંય અકળ એવી જો કોઈ બાબત હોય તો તે મૃત્યુ છે. તે નિશ્ચિત તો છે જ, કેમ કે જન્મેલા દરેકને મૃત્યુ પામવું જ પડે છે પણ સાથે - સાથે તે સહૃદી વધારે અનિશ્ચિત પણ છે. એ ગમે ત્યારે જીવન ઉપર ગ્રાટકીને હસતા-રમતા જીવનનો તાત્કાલિક અંત લાવી દે છે. પછી મૃત્યુ પામનાર તો ચાલું જાય છે, બધાં જ બંધનોને છોડીને, પોતાના દેહને પણ પૂર્ણી ઉપર છોડીને સૂક્ષ્મ લોકમાં ચાલ્યું જાય છે પણ પાછળ રહેલાંનાં જીવન દુઃખી થઈ જાય છે. એ દુઃખ કિંદળીભર રહે છે.

પ્રથમ છે નકારાત્મક માર્ગઃ

આમાં દુઃખ આવી પડ્યું છે તો રડવાનું અને ફક્ત રડવાનું જ. દુઃખી થયા કરવાનું. ભાગ્ય અને વિધાતાને દોષ દઈને આંસુ સાર્યા કરવાનાં, પછી સમય જતાં દુઃખ વિસરાતું જાય છે, પરિસ્થિતિ થાળે પડવા લાગે છે. મનુષ્ય પાછો સંસારની ઘરેડમાં નવી રીતે ગોક્ષવાઈને રોંઝિદા જીવનનાં કાર્યો પૂર્વવત્ત કરવા લાગે છે. મોટા ભાગના લોકોના જીવનમાં આમ જ બનતું રહે છે અને જીવનનું ચક ચાલ્યા કરે છે.

બીજો માર્ગ છે ચિંતનનો માર્ગ-શાનનો માર્ગઃ

આ બીજો માર્ગ એ બુદ્ધનો માર્ગ છે. દુઃખનો ઉપયોગ કરીને ચિંતન દ્વારા મૃત્યુના રહસ્યને પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ, સ્વજનની ચિરવિદાયથી જીવનમાં ભયાનક આધાત લાગે ત્યારે રડવાના બદલે બુદ્ધને સતેજ કરીને મૃત્યુ ઉપર ચિંતન કરવું જોઈએ, કેમ કે રડવાથી પોતાને તો દુઃખ થાય છે જ, પણ મૃત્તાત્માને પણ દુઃખ થાય છે.

પરંતુ એના બદલે જો પ્રાર્થના કરવામાં આવે તો પોતાના અંતરમાં તો શાંતિ મળે છે પણ સદ્ગતના આત્માને પણ શાંતિ મળે છે. અંતરમાં શાંતિ આવતાં દુઃખ ઓછું થઈ જાય છે અને ચિંતન ચાલવા લાગે છે કે આખરે મૃત્યુ શું છે?

કુમાર સિદ્ધાર્થના જીવનમાં આ ઘટના બની હતી. તેમણે કદી મૃત્તદેહને જોયો ન હતો. અનિસંસ્કાર કરવા લઈ જતા શબને જોઈને તેમણે રથના સારથિને પૂછ્યું:

‘આ લોકો આ માણસને આમ બાંધીને ક્યાં લઈ જાય છે?’

‘આ માણસ મરી ગયો છે એટલે તેને બાંધીને સમશાને લઈ જાય છે.’

‘પણ તેને બાંધ્યો છે તો તે બોલતો કેમ નથી?’

‘કેમ કે તે મરી ગયો છે, હવે તે નિષ્ઠાજી બની ગયો છે એટલે હવે તે કદ્દી બોલશે નહીં.’

‘તો હવે તેનું શું કરશે?’

‘હવે એને બાળી નાખશે.’

‘અરે તો પછી એને દુઃખ નહીં થાય?’

‘ના, એને હવે કંઈ જ નહીં થાય. તેનું બધું પતી ગયું છે. હવે તેને સુખ-દુઃખ એવી કોઈ લાગણી જ ન થાય.’

‘એમ? તો આની જેમ બાજી કોઈ ભરે ખરા?’

‘અરે રાજકુમાર, બધાં જ મરી જવાનાં. એક પણ માણસ એવો નથી કે જેનો જન્મ થયો છે તેનું મૃત્યુ ન થાય.’

‘તો શું બધાં મરવા માટે જ જીવે છે?’

‘હા, દરેકનું અંતિમ ગંતવ્યસ્થાન એ જ છે.’

‘તો શું મારે પણ મરવું પડશે? મારા પિતા, કપિલવસ્તુના રાજી શુદ્ધોધન, મારી પ્રિય યશોધરા, વહાલો પુત્ર રાહુલ, આ બધાંને મરવું પડશે? છંદક, શું તું અને હું પણ મરી જઈશું?’

‘હા, આપણે બધાં મરી જઈશું.’

‘પણ કયારે?’

‘એ ન કહી શકાય. મૃત્યુ તો ગમે ત્યારે આવીને માણસના પ્રાણને હરી લે. કોના પ્રાણને કયારે લઈ જાય એની કોઈનેય ખબર નથી હોતી.’

પછી એક રોગી અને એક વૃદ્ધને જોતાં કુમાર સિદ્ધાર્થ જાસ્તું કે દરેક મનુષ્યની આવી સ્થિતિ થાય છે અને પછી તે મરી જાય છે. આ જાણીને તેમના ફદ્યમાં તીવ્રતમ આધાત લાગ્યો. તેમનું ચિત્તતંત્ર ખળભળી ઊક્યું, તેઓ બેચેન બની ગયા. મૃત્યુના આધાતે તેમને સાચા જ્ઞાનની શોધમાં પ્રેરણ અને તે માટે તેમણે મહાભિનિષ્ઠમણ કર્યું.

અંતે નિવાંજિની પ્રાપ્તિ કરી બુદ્ધત્વને પામ્યા. આ છે મૃત્યુના દુઃખમાંથી સાચી રીતે મુક્ત થવાનો માર્ગ. એ વિશે ચિંતન કરવાથી ફદ્યમાં ઊડી સમજાસ જાગે છે કે જેનો જન્મ નિશ્ચિત છે તેનું મૃત્યુ નિશ્ચિત છે અને જેનું મૃત્યુ નિશ્ચિત છે તેનો જન્મ પણ નિશ્ચિત છે. આ સમજ આવતાં જીવન અને મૃત્યુ એ બંને એક ખેલ છે તે સમજાઈ જાય છે.

મૃત્યુને પણ ખેલ તરીકે માનવું: મોટા ભાગના લોકો જીવનને ખેલ માનીને પોતાનું જીવન પસાર કરી શકે છે પણ તેઓ મૃત્યુને ખેલ તરીકે સ્વીકારી શકતા નથી એટલે જ્યારે મૃત્યુનો સામનો કરવાનું આવે છે ત્યારે બેબાકળા બની જાય છે પણ વાસ્તવમાં મૃત્યુ પણ એક ખેલ જ છે. આથી જો જીવનના ખેલને સારી રીતે ખેલવો હોય તો મૃત્યુના ખેલનો પણ સ્વીકાર કરવો જોઈએ અને ખેલના નિયમોનું બરાબર પાલન કરવું જોઈએ. જો નિયમોનું યોગ્ય રીતે પાલન કરવામાં આવે તો જ સાચી રીતે ખેલ રમી શકાય છે અને તેમાં સાચો આનંદ મળે છે. આથી સર્વપ્રથમ તો એ ખેલના નિયમો જાણવા જોઈએ.

ખેલના બે નિયમો : જીવન અને મૃત્યુના ખેલના બે અફર નિયમો છે. એક છે કર્મનો નિયમ અને બીજો છે પુનર્જન્મનો નિયમ. આ નિયમો ચોક્કસ છે. કર્મનો નિયમ એમ કહે છે કે સારાં કર્મ કરશો તો તેનું ફળ સારું મળશે. ખરાબ કર્મ કરશો તો તેનું ફળ ખરાબ મળશે. બાવળ વાવો તો કાંટા જ લાગે, કેરી મળે નહીં. હવે જેઓ કર્મના કાયદાને સારી રીતે જાણી લે છે અને તેનું બરાબર પાલન કરે છે તેઓ સારી રીતે જીવન જીવી શકે છે. તેઓ જીવનના ખેલના શ્રેષ્ઠ ખેલાડી તો બને જ છે પણ મૃત્યુના ખેલના પણ શ્રેષ્ઠ ખેલાડી બને છે. પરમાત્માએ તેમને પૃથ્વી ઉપર આપેલો સમયખંડ ઉત્તમ કર્મથી તેઓ ભરી દે છે. આથી તેમને જીવનનો સાચો આનંદ મળે છે. તેમનું ચિત્ત સદાય પ્રસન્ન રહે છે. જીવનનો બોજો લાગતો નથી અને મૃત્યુનો ભય પણ

રહેતો નથી. તેઓ મૃત્યુને આનંદથી આવકારી શકે છે, કેમ કે તેઓને ખાતરી હોય છે કે પરમાત્માએ આપેલું જીવનકાર્ય પૂરું કરીને હવે હું આનંદધામમાં જઈ રહ્યો છું. અને જવાનું દુઃખ હોતું નથી. સર્કર્મ દ્વારા જીવનને આનંદમય બનાવવા માટે કબીરજીએ પણ કહ્યું છે:

જીબ તૂ આયા જગમે,
જગ હંસે તુમ રોયે,
અબ ગૈસી કરની કર ચલો,
તુમ હંસો જગ રોયે.

એટલે કે સર્કર્મ દ્વારા એવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થાય છે કે એવી વ્યક્તિનું મૃત્યુ થતાં જગત રડવા લાગે છે.

મરણનું સ્મરણ કરવું:

જગતમાં મોટામાં મોટું આશ્રય કર્યું? યક્ષે યુધિષ્ઠિરને પૂછેલા પ્રશ્નોમાંનો એક પ્રશ્ન આ હતો. તેના ઉત્તરમાં યુધિષ્ઠિરે જગ્ઞાવ્યું કે જગતમાં મોટામાં મોટું આશ્રય તો એ છે કે દરરોજ પોતાની સામે અનેક મનુષ્યને મૃત્યુ પામતા જોવા છીતાં દરેક માણસ એમ માને છે કે પોતે કદી મરવાનો નથી અને તે રીતે જ તે જીવન જવે છે. નામ, યશ, કીર્તિ, સત્તા અને સંપત્તિ પાછળાની તેની દોટ ક્યારેય અટકતી નથી. જીવનનો અંત આવે ત્યારે જ તેને ભાન થાય છે કે આ દોટ બ્રથ્ હતી. પણ ત્યારે તો બાજુ હાથમાંથી સરી ગઈ હોય છે. આથી જો મનુષ્યે ખરેખર સાચી રીતે જીવવું હોય તો મરણનું સતત સ્મરણ કરવું જોઈએ. દરેક દિવસ એમ માનીને શરૂ કરવો જોઈએ કે આધ્યાત્મિક સાધનાનો એ પહેલો દિવસ છે અને પૃથ્વી ઉપરનો છેલ્લો દિવસ છે તો જ તે ઉત્તમ રીતે જીવી શકે.

સંત એકનાથજીના જીવનનો એક પ્રસંગ છે. તેમની પાસે એક માણસ આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો, ‘આપ બધી પરિસ્થિતિમાં કેવી રીતે શાંત રહી શકો છો? તમે મને શાંત રહેવાની કણા શીખવાડો.’ એકનાથજીએ તેના મુખ સામે જોયું અને પછી ગંભીર થઈને બોલ્યા, ‘અરે ભાઈ, એ હું તને નહીં શીખવાડી શકું, કેમ કે સાત દિવસમાં તો તું મરી જવાનો છે.’ આ સાંભળીને તેણે કહ્યું,

‘અરેરે, શું સાત જ દિવસ હવે મારે જીવવાનું છે. મારે તો હજુ ઘણાં કામ આટોપવાનાં છે’ અને તે જતો રહ્યો. પછી સાતમા દિવસે એકનાથજી તેના ઘરે ગયા. તો તે માંદો પડીને પથારીમાં સૂતો હતો. એકનાથજીએ પૂછ્યું, ‘અરે, પથારીમાં કેમ સૂતો હતે?’

‘હું ગઈ કાલથી માંદી પડ્યો છું. આજે હવે મૃત્યુની રાહ જોઈ રહ્યો છું. આજે સાતમો દિવસ છે, મારો છેલ્લો દિવસ.’

‘કોણે કહ્યું?’

‘કેમ? તમે કહ્યું હતું ને કે સાતમા દિવસે તું મરવાનો છે.’

‘હા, પણ તું એ તો કહે કે આ સાત દિવસમાં તે કોની કોની સાથે જઘડો કર્યો? તારું મન કેટલી વાર અશાંત થયું?’

‘અરે, મારી પાસે એવો સમય જ કર્યાં હતો? માથે મોત દેખાતું હતું એમાં હું કોની સાથે જઘડો કર્યું? કોનું ખરાબ લગાતું? બધું આટોપવામાં જ મારા છ દિવસ વીતી ગયા.’ ત્યારે એકનાથજીએ કહ્યું, ‘મરણને સતત સ્મરણમાં રાખવું, એ જ છે દરેક પરિસ્થિતિમાં શાંત રહેવાનો ઉપાય અને એ જ છે જીવન જીવવાની કણાનું શિક્ષણ.’ આ સંદર્ભમાં કોઈએ સાચું જ કહ્યું છે કે-

જીબ તક મૌત નજર નહીં આતી,
તબ તક જિંદગી રાહ પર નહીં આતી.
જિસને ઉસકી નજર કો દેખ દિયા,
ઉસે દુનિયા નજર નહીં આતી.’

આમ, મૃત્યુનું સ્મરણ જીવનને પવિત્ર રાખે છે અને તેને ઊર્ધ્વગામી બનાવે છે અને પછી એ જીવનમાંથી રચાય છે, મૃત્યુ પછીનું જીવન એટલે પછી જે જીવનનો કાયદો છે એ જ મૃત્યુનો કાયદો છે અને તે છે પુનર્જીવનનો સિદ્ધાંત.

ખેલનો બીજો નિયમ-પુનર્જીવનનો સિદ્ધાંત:
જેઓ જન્મે છે તેઓ અવશ્ય મૃત્યુ પામે છે અને

જે મૃત્યુ પામે છે તે અવશ્ય જરૂરી છે. આ છે મૃત્યુનો કાયદો અને એ જ છે પુનર્જન્મનો સિદ્ધાંત. ગીતામાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો આની સરસ સમજૂતી આપી છે.

તેઓ કહે છે:

**‘જાતસ્ય હિશુવો મૃત્યુર્ધુવં જન્મ મૃત્યુ ચ ।
તસ્માદપરિહ્યૈઽર્થેન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥’**

- અર્થાત્ જે જરૂરી છે તેનું મૃત્યુ નક્કી છે તેમ ભરનારનો જરૂર પણ નક્કી છે, માટે આ અટલ બાબતનો શોક કરવો યોગ્ય નથી.

હવે જે મૃત્યુ પામે છે એ તો છે પંચમહાભૂતનું શરીર અને એની અંદર જે આત્મા છે તે તો અજર-અમર અવિનાશી છે. આથી આ સિદ્ધાંતમાંથી જ એક બીજો અફર સિદ્ધાંત મળે છે કે કદી કોઈ શરીર અમર રહી શકતું નથી અને કદી કોઈ આત્મા મરી શકતો નથી. ઘણા લોકો એવું કહે છે કે ડિમાલયમાં યોગીઓ હજારો વર્ષથી સંદર્ભે જીવી રહ્યા છે તો તે સાચી વાત નથી. હા, તેઓ સૂક્ષ્મરૂપે જરૂર વિચરણ કરતા હોય. સિદ્ધ યોગીઓ કદાચ પોતાનો સૂક્ષ્મદેહ ટકાવી રાખે, પરંતુ કોઈનો સ્થૂળ દેહ કાયમ ટકી શકતો નથી. જે જરૂરી છે તેને મૃત્યુ પામવું જ પડે છે. યોગીઓ કે અવતારી પુરુષો પોતાના આયુષ્યને થોડું લંબાવી શરે પણ કેટલું? થોડાં વર્ષ. આખરે તો તેમને પણ શરીર છોડવું જ પડે, કેમ કે એ અફર નિયમ છે. મ્રસિદ્ધ પુરાણકથામાં સાવિત્રીએ પોતાની પ્રાર્થના દ્વારા યમરાજ પાસેથી મૃત સત્યવાનને પાછો મેળવ્યો પણ એ કેટલા સમય સુધી? આખરે તો સત્યવાન અને સાવિત્રી બનેને શરીર છોડવું જ પડ્યું. આ નિયમને આધીન થવું જ પડ્યું.

પ્રાર્થના દ્વારા કોઈ વ્યક્તિના ટૂંકા આયુષ્યને લંબાવી શકાય છે પણ એને અમર બનાવી શકતું નથી. મધ્યપ્રદેશમાં થોડા સમય પહેલાં બનેલી આ ઘટના છે. એક બહેનના પતિને ભગજમાં ગાંઠ થઈ હતી અને તેનું ઓપરેશન કલાકો ચાલે તેવું હતું. ડોક્ટરો ઓપરેશનનું જોખમ લેવા ઈચ્છતા ન હતા. ઓપરેશન પછી પણ તે બચે

તેવી કોઈ શક્યતા ડોક્ટરોને જણાતી ન હતી પણ તે બહેનને ભગવાનમાં પૂરી શ્રદ્ધા હતી. તેમનું આખું જીવન પ્રાર્થનામાં વીતું હતું. તેમણે ડોક્ટરોને કહ્યું, ‘ભગવાન સાથેનો આ છેલ્લો ખેલ હું ખેલી લેવા ઈચ્છું છું. તમે તેમનું ઓપરેશન કરો.’ મદ્રાસની વેલોર હોસ્પિટલમાં તેમના પતિનું ઓપરેશન થયું. કલાકો સુધી તે ચાલ્યું. બધાંના આશ્રય વચ્ચે એ ઓપરેશન સફળ થયું અને એ માણસ સાચો થઈ ગયો અને હજુ જીવે છે! ડોક્ટરોને આ સમજાતું નથી કે આ ઓપરેશન કેમ સફળ થયું? તેમણે તેની વીરિયો ફ્રિલ્બ ઉતારી હતી તે વિદેશોમાં મોકલાવી તો વિદેશોના ડોક્ટરોને પણ આશ્રય થયું કે આ માણસ કેવી રીતે બચ્યો? પણ તે બહેને ભગવાનને સતત પ્રાર્થના કરી હતી તેનું એ પરિણામ છે. પ્રાર્થનાથી મૃત્યુને ટાળી શકાય છે આયુષ્યને લંબાવી શકાય છે, પણ કાયમ માટે નહીં જ. એ વ્યક્તિનો ફરી સમય આવશે ત્યારે તેણે શરીર છોડવું પડશે. આત્મા એક શરીરમાં રહેતો નથી. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહે છે:

**‘વાસાંસિ જીર્ણાનિ યથા વિહાય,
નવાનિ ગૃહણાતિ નરો ઽપરાણિ ।
તથા શરીરાણિ વિહાય જીર્ણાન્યન્યાનિ
સંયાતિ નવાનિ દેહી ॥’**

‘જે રીતે મનુષ્ય જૂનાં વખોને છોડીને નવાં વખો ધારણ કરે છે તે જ રીતે આત્મા જીવી થયેલા દેહને છોડીને નવો દેહ ધારણ કરે છે.’ આત્માને નવા નવા દેહ ગમે છે. આ જરૂરના કર્મ પ્રમાણે તેને નવા જરૂરમાં નવો દેહ મળે છે. એ જ જીવન અને મૃત્યુનો નિયમ છે. જો પરમાત્મા પોતે દેહ ધારણ કરીને પૃથ્વી ઉપર આવે તો તેમણે પણ આ નિયમ સ્વીકારવો પડે છે એટલે કે પોતાનું કાર્ય પૂરું કરીને તેઓ પણ દેહનો ત્યાગ કરી દે છે.

□ ‘આધુનિક માનવ શાંતિની શોધમાં’માંથી સાભાર

પ્રભુની શોધમાં - ૪

- ડૉ. શ્રી શરદચંદ્ર બેહરા

‘સંત જ્ઞાનેશ્વર’ ફિલ્મની શ્રીધર પર કેવી જીહુઈ આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિને ફેલાવવા ફિલ્મના સાધનનો અસર થઈ હતી તે એક રસપ્રાદ ઘટના ઉપરથી ખ્યાલમાં ઉપયોગ કરવાના સૂચનને ટેકો આપતા હોય છે. આવે છે. હંમેશ માટે ગૃહન્યાગ કર્યાની ધ્યાનાં વર્ષ વીતી ગયા બાદ જ્યારે તેઓ ‘દિવ્ય જીવન સંદ્ધા’ના અધ્યક્ષ હતા ત્યારે ૧૯૬૫ની રપ સુપ્રેમ્બર એટલે કે એમના રઘુમા જન્મ - દિવસના બીજા દાહેરે એ હરિદ્વારમાં હતા. હષીકેશમાં શિવાનંદાશ્રમે બે ગાડી મોકલીને એમણે સ્વામી કૃષ્ણાનંદજી, માધવાનંદજી, દયાનંદજી, પરમાનંદજી, નરસિંહમુલુ વગેરે દશ આશ્રમવાસીઓને એક મહાન સંતની મુલાકાત માટે અચાનક તેડાવ્યા. એ બધા તો અત્યંત ઉત્કઠાપૂર્વક કોઈ મહાન સંતનાં દર્શની આવી પહોંચ્યાં. તેમના આશ્રમ અને બેચેની વર્ણે એ તો સૌને થિયેટર પર લઈ ગયા અને ત્યાં પહોંચ્યોને જાહેર કર્યું કે સંત જ્ઞાનેશ્વરને મળો તો મને ગમશે. ત્યારે આ આભંત્રાજ અંગે વડીલ સ્વામીજીઓને થોડી નવાઈ ભરેલી રમ્ભુજ પણ લાગેલી, પરંતુ સ્વામીજી તો એ અંગે પૂરતા ગંભીર હતા અને પોતાના જીવનના પ્રારંભમાં આ ફિલ્મથી પોતે કેટલા પ્રભાવિત થયા હતા તે જણાવ્યું. પોતાની જન્મગાંઠના દિવસે પોતાના તરફથી તેમના માટે આ જ સર્વોત્તમ લેટ હતી.

મહાત્મા ગાંધીના આવાજ અનુભવની આપણને અહીં યાદ આવે છે કે ‘શ્રવણકુમાર’ અને ‘હરિશંદ્ર’ નામનાં બે નાટકોની એમના પર દીર્ઘજીવી અસર પડેલી. મોહનદાસમાંથી મહાત્મા બનવાની પ્રક્રિયા આમ જ આરંભાયેલી. એ જ રીતે આ બે ચિત્રપટ જોઈને શ્રીધરમાં પણ દેવી પ્રેમનો ફુવારો ફૂટી નીકળેલો અને આધ્યાત્મિક સાહસના પંથને અપનાવવા અંતરમાં ધૂંધવાઈ રહેલો અજિન એકાએક જાણો પોતાને અનંતતામાં પલટી નાખે તેવી પ્રજ્વલિત જવાળામાં પ્રસ્ફૂટિત થઈ ઊઠ્યો. પોતાના આ અંગત અનુભવના કારણે કદાચ સ્વામી ચિદાનંદજી

બે મહાન સંતોના જીવનને રૂપેરી પડદા પર જોઈને શ્રીધરે પોતાના જીવનની સાધના શરૂ કરી. કિમબલી બંગલાની ઊંચી આગાસી પર ચડી જઈને કલાકો સુધી એ ઊડા ધ્યાનમાં બેસી રહેતો. આ દરમ્યાન મદ્રાસના શ્રી પી. કે વિનાયક મુદ્દલિયાર-સંપાદિત ‘My Magazine of India’ નામના લોકપ્રિય સામયિકમાં આધ્યાત્મિક જિજ્ઞાસુઓને માર્ગદર્શન મળે એ દસ્તિએ શિવાનંદજી લેખમાળા લખતા હતા. લોયોલા કોલેજ પાસેની દુકાનોમાંથી શ્રીધર આ સામયિક ખરીદી આવતો અને સ્વામી શિવાનંદજીએ વર્ષાવેલી સ્વાનુભૂતિઓને અજ્ઞાતાવવા એ ઊડા ધ્યાનમાં બેસી જતો. થોડા વખત પછી ‘જપ દ્વારા યોગ’ નામનું સ્વામીજીનું પુસ્તક શોધી લાવ્યો અને રોજ જપ અને ધ્યાનમાં કલાકો સુધી બેસીને મહાયોગીએ આપેલા બધા નિર્દેશો અમલમાં મૂડી દીધા. પાછળથી ‘Spiritual Lessons’ (આધ્યાત્મિક પાઠ) અને Mind it’s Mysteries and Control (મન: તેનું રહસ્ય અને નિયમન) નામનાં બે પુસ્તકો એને માટે ખૂબ પ્રેરણાદારી નીવડેલાં.

સ્વામીજીના આવા પ્રત્યક્ષ પ્ર-શિક્ષણ દ્વારા ધ્યાનનો જાણો અદ્ભુત અભ્યાસક્રમ મળી ગયો અને શ્રીધરની નેણિક સાધનાને તો જાણો પાંખ ફૂટી નીકળી. હવે આ નિષ્ળંક બ્રહ્મચારીએ પોતાના કોમળ જીવનપુષ્પને ઈશ્વરાપિતના કઠોર અને ખડતલ માર્ગ પર ચડાવી દીધું. સદાચારભર્યા જીવનનો અનુપમ દાખલો રજૂ કરતો આ પવિત્ર આત્મા હવે તો સાધનાની ઊડી ગણતાઓમાં દૂબી ગયો. એના માટે બાકી બધું ગૌણ બની ગયું. ધ્યાનના દ્વારમાંથી આધ્યાત્મની જેટલી

ઉંચાઈ એ આંબતો ગયો તેમ તેમ એને ખાતરી થતી ગઈ કે સાધનામાં સર્વસ્વ સમર્પણ હશે તો સંન્યાસ જરૂરી છે. નવાઈની વાત લાગે પણ કદાચ વિધાતાએ જ તેમ નક્કી કર્યું હશે એટલે એની ભરજુવાનીમાં પણ એના લગ્ન અંગેનો પ્રશ્ન ઘરમાં કદી ઉઠ્યો જ નહીં અને થોડા વખત માટે પણ આ અણિશુદ્ધ નૈછિક બ્રહ્મચારી સંસારનાં બંધનોથી બંધાયો નહીં.

હવે તો શ્રીધરને ધોંધાટિયા કોલાહલનો કંટાળો આવતો અને પોતાની માલતી ફોઈને એ રહેતો પણ ખરો કે ‘જો તમારે ભગવાનને ભૂલી જવા હોય તો તમારે બેંગલોર જવું જોઈએ.’ શહેરના ધાંધલિયા-ધમાલિયા વાતાવરણથી એનામાં વિદ્રોહ જગતો. કોઈક આશ્રમની શાંતિ અને એકાંત એ જંખતો રહેતો કે જેથી એકાંતમાં એ પોતાની આધ્યાત્મિક સાધના સંપૂર્ણ શાંતિપૂર્વક કરી શકે. પરિશુદ્ધ અધ્યાત્મ જગતમાં એને પહોંચાડી દેતેવા ગુરુ માટે પણ એ તલસતો હતો. પણ ઘરમાં એના ચિત્તની આ સ્થિતિનો કોઈને અંદાજ આવ્યો નહીં. ૧૮ઉદ્ધમાં ઈન્ટરની પરીક્ષા બારણે ટકોરા મારી રહી હતી તેવા ટાણે સગાંવહાલાંના ઊડી ચિંતા તથા આધાત વચ્ચે એ અચાનક ઘરેથી અદશ્ય થઈ ગયો. એના કુંટુંબના વડીલો એના સાદા તથા સંયમી જીવન અંગે, ખાવા-પીવા-પહેરવા અંગેની એની ઉદાસીનતા અંગે, ભૌતિક સુખસાહિબી અંગેના એના અનાદર અંગે. અને સ્વભાવે એ એકલસૂરો, અતડો અને પોતાનામાં જ દૂબેલો રહેતો તે અંગે જાણતા હતા, પણ આટલી નાની વયે આટલો જલદી ઘર છોડીને એ જતો રહેશે તેવું તો કોઈ એ સ્વભન્માં પણ ધારેલું નહીં. બધાને ખૂબ જ ચિંતા થઈ અને સૌઅે ભારે શોધ આદરી, એના આદ પ્રેરણાઓંત ફુલારાવ પણ આ ગૃહત્યાગના આ આયોજન અંગે કશું જાણતા નહોતા. પોતાના પુત્ર વંકટરાવ અને ભત્રીજા ગોવિંદરાવને સાથે રાખીને ચારે તરફ એમણે તપાસ કરી, પણ એનો કયાંય પતો ખાધો નહીં. ભગવાન રમણ માટે અત્યંત આદર ધરાવતા હોવાથી એ અરુણાચલમુના પવિત્ર પર્વતમાં મહર્ષિનાં

ચરણોમાં આશ્રય લેવા ચાલ્યો ગયેલો.

એ હિવસોમાં મહર્ષિ મોટા ભાગે સમાધિમાં દુલેલા જ રહેતા હતા. અનંતતા તરફ નજર સ્થિર કરી એ શાંત નિઃસ્ફૂહભાવે આશ્રમવાસીઓને કોઈ ખાસ મુદ્દા ઉપર કશુંક કહેવું પડે તો તેટલું માત્ર કહી દેતા. શ્રીધરે એમના પવિત્ર સાંનિધ્યમાં મૌન, આંતરિક આધ્યાત્મિક અનુસંધાન મેળવી ત્રણ હિવસ વિતાવ્યા. મહર્ષિના મૌન પરથી જાણો સંકેત મળતો હતો કે એના ગુરુ તરીકે તેઓ નિયત નહોતા. ગુરુ અને શિષ્યનો સંબંધ અપાર્થિવ જગતમાં પહેલાંથી સુનિશ્ચિત થઈ ગયો હોય છે. મહર્ષિ સાથે ત્રણ હિવસ શાંત અનુસંધાનમાં ગાળી શ્રીધરે પોતાનું લંગર કશે નાખ્યા વગર સતત આગળ વધવાનું ચાલુ રાખવાની ભાવના સાથે અરુણાચલમ્બ છોડ્યું. અલબત્ત, એ પોતે જે શોધ માટે નીકળેલો તે તો હજુ ચાલુ જ હતી. એણે લેશમાત્ર પીછેછઠ કરી નહીં. અરુણાચલમ્બથી એ તિરુપતિ નજીક આવેલા થેરપેડુના વ્યાસાશ્રમ તરફ ગયો, જ્યાં પાછળથી સ્વામી અસંગાનંદ તરીકે જાણીતા થયેલા મલાયળ સ્વામીનો પ્રખ્યાત આશ્રમ હતો, પરંતુ એ ખૂબ આધે હતો અને એની પાસે તો રાતી પાઈ પણ નહોતી. તેમ છતાંય એણે તો પોતાના નિધીરિત મુકામે પહોંચવાનો મક્કમ નિર્જય કર્યો હતો, શારીરિક કણની પરવા કર્યા વગર એ તો પાટા પર ચાલ્યે જતો હતો. એકાંડ કલાક ચાલ્યા પછી એક સ્થળે આ સમૃદ્ધિમાં આળોટેલા યુવાનને રોકાનું પડ્યું અને કૂવામાંથી પાણી બેંચતા એક બેડૂત પાસેથી કાંઈક ખાવા માટે માગવું પડ્યું. બેડૂતે એને રાબ જેવું કાંઈક ખાવા માટે ધ્યું. શ્રીધર એ ગટગટાવી ગયો અને લિક્ષા આપવા માટે બેડૂતનો આભાર માની પોતાના રસ્તે એ આગળ વધ્યો. શરીરની શક્તિનું છેલ્લું ટીપું બચર્ચિ જાય ત્યાં સુધી ચાલતાં રહી ધણા કલાક બાદ એ કોઈ રેલવે સ્ટેશન પર પહોંચ્યો અને પ્લેટફોર્મ પરના બાંકડા પર આરામ કરવા સૂતો. એક નવયુવાન સ્ટેશન માસ્તરનું ધ્યાન એના તરફ

ગયું અને એણે એની ઓળખાણ માગી ત્યારે શ્રીધર એક ફીર બાવા જેવો લાગતો હતો. જ્યારે શ્રીધરે સ્ટેશન માસ્ટરને અંગ્રેજમાં સડસડાટ જવાબ આપ્યો ત્યારે તે થોડોક સ્તબ્ધ રહી ગયો અને પછી તો એને એમાં ખૂબ રસ પડ્યો. આ નાનકડા ફીરની વાતોની એના ચિત્ત પર ભારે અસર થઈ અને એ તો એની સાથે આધ્યાત્મિક ચર્ચિમાં ઉત્તરી પડ્યો. એના ભારે આશ્ર્ય વચ્ચે શ્રીધરે એની બધી જ શકાઓના સંતોષજનક જવાબ આપ્યા. સ્ટેશન માસ્ટરે એની આવશ્યકતા અંગે પૂછપરછ કરી, તિરુપતિ સુધી જવાની વ્યવસ્થા કરી આપી. વિધિવશાત્ર ગાડીમાં એની પડ્યે જ જે ઉતારુ બેઠો હતો તે મલાયળ સ્વામીનો ભક્ત નીકળ્યો. શ્રીધરના નિર્ણય અંગે જીણી એણે મલાયળ સ્વામીના એક આશ્રમવાસી સૂબેદાર

ખણુખમ્બને ઓળખાણની એક ચિંહી લખી આપી. એને ખાતરી આપી કે એને ત્યાં કોઈ પ્રકારની તકલીફ નહીં પડે અને સાચે જ ખણુખમ્બ એને મલાયળ સ્વામી પાસે લઈ ગયો અને આશ્રમના એક અંતેવાસી તરીકે રહેવાની એને પરવાનગી પણ મળી ગઈ. શ્રીધરને તો ત્યાંનું સાદું અને સંયમભર્યું જીવન ખૂબ જ ગમી ગયું. આશ્રમના સાધુઓની માફક એ પણ બપોરે એક ટંક પૂર્ણ ભોજન લેતો અને સાંજે થોડાક ગોળ-ચાંદી જ લેતો. તિરુવનમલૈમાં આકરી તપસ્યા કરનાર મલાયળ સ્વામીની શ્રીધરના ચિત્ત પર ભારે અસર થઈ. સતત નામ-સ્મરણ, ભગવદ્ગીતાનું પઠન તથા મલાયળ સ્વામી સાથે પ્રાર્થના તથા વાતલાપમાં એસમય વ્યતીત કરતો. આમ, થોડાક અઠવાડિયાં એ ત્યાં રહ્યો.

□ 'કુરુક્ષાસાગર ચિદાનંદ'માંથી સાભાર

(હુગમિ પદ્ય પાના નં. ૨૮ ઉપરથી ચાલુ)

સંતે વિનઅતાપૂર્વક ઉત્તર આપ્યો: “જ હા ! ખરા અર્થમાં આ મારા જીવનની અંતિમ પળો છે. સંદેહ વગર હું ત્યારે પણ આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપી શકતો હતો કે જે મેં આજે આપ્યો છે; પરંતુ ત્યારે મેં સાહસ ન કર્યું. પ્રિય મિત્ર ! ઈશ્વરની માયા એટલી બધી રહસ્યમયી અને અગમ્ય છે કે મને પોતાને જ ખબર ન હતી કે આવનારી ઘડીએ હું શું કરી બેસીશ. માયાના આકર્ષણ સામે માનવે મેળવેલી પ્રાપ્તિ નગરૂય છે. દિવ્ય લીલાના મંચ ઉપર તેનું જ શાસન સર્વોપરી છે. કોઈ પણ નિશ્ચયાત્મક હૃપે કહી ન શકે કે તે જગતના તમામ પ્રલોભનોથી પૃથ્વે-પર છે. ભગવત્કૃપા સાધકને માત્ર પવિત્ર જ નથી બનાવતી, પરંતુ જીવનની અંતિમ કષ્ણો સુધી તેની પવિત્રતાનું રક્ષણ પણ કરે છે. માટે મનુષ્યનો ધર્મ એ જ છે કે તે સતત સજ્ઞગ રહીને નઅતાપૂર્વક વ્યવહાર કરે.”

“વીતેલાં વર્ષોમાં હું મારી જાતને નિષ્ઠલંક અને પવિત્ર રહેવા માટે તે પ્રભુની કરુણા અને તેના પ્રેમ ઉપર નિષ્ઠાપૂર્વક આશ્રિત રહ્યો. હવે તો મારા જીવનની થોડી જ પળો શેષ રહી છે અને હવે વિચલિત થવાની કોઈ સંભાવના નથી. માટે જ છેલ્લા ચાસના સમયે મેં આપને મારો આ ઉત્તર આપ્યો છે.” આમ કહીને તે મહાત્મા ઢણી પડ્યા અને તેમની જીવનલીલા સમાપ્ત થઈ ગઈ.

માટે અસત્યમાંથી સત્ય તરફ, અંધારામાંથી પ્રકાશ તરફ અને મૃત્યુમાંથી અમરત્વ તરફ લઈ જનાર વિચલિત કરનારા પદ ઉપર નિરંતર પ્રગતિ તરફ આગળ વધવા માટે માનવે સાચી વિનઅતા અને સતત સાવધાની જેવી મહાન શિક્ષાઓને દઢતાપૂર્વક ધારક કરવા માટે સદા સર્વદા જગરુકતા કેળવવી જ જોઈએ.

□ 'પ્રકાશપુંજ'માંથી સાભાર

દુર્ગમ પથ

- શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી

સ્વામીજીના જીવન પરથી એક વાત તો ખૂબ જ સ્પષ્ટ થાય છે કે પોતાની અંદર પડેલા સુખુપ્ત સંસ્કારો આકસ્મેક હુમલો ન કરે તે માટે સાધકે સતત જાગ્રત રહેતું જોઈએ. ઉચ્ચ કોટીના સાધકોનો મહાન આદર્શ એ તો હોવો જ જોઈએ કે તે જીઓથી દૂર રહે. સ્વામીજીને જ્યારે ભક્તો દડવત્ત પ્રણામ કરે ત્યારે તેઓ તેમને પોતાનો ચરણસ્પર્શ કરવાની તક કયારેય ન આપતા. ઉચ્ચ કોટીની સાધિકાઓ હોય તો પણ ચરણસ્પર્શ ન જ કરવા દેતા. કદાચ તમે સાંભળ્યું હશે કે સ્વામી વિવેકાનંદજીના સહપાઠી, જેનું સંન્યાસ જીવન ત્યાગ અને સંકલ્પથી પરિપૂર્ણ હતું. તેઓ ઘણા લાંબા સમયના આત્મસંપ્રથ અને નિષ્કામ સેવાના જીવનયાપન પછી પણ અંતે તેઓ એક લીના પ્રલોભનમાં બહુ ખરાબ રીતે ફસાઈ ગયા. સ્વામી તુરીયાનંદજીએ પોતાના સાધકો માટેના એક અનૌપચારિક વાતાવરણમાં આ ઉદાહરણ આપ્યું હતું.

અહીં પવિત્ર અને અપવિત્ર હોવાનો પ્રશ્ન નથી. વ્યક્તિ ભલેને પવિત્ર કે શુદ્ધ કેમ ન હોય તો પણ જી જીતિનો સંપર્ક માત્ર તેને તેના સંસર્ગ તરફ બેચી જ્યા છે. જીઓ સાથેના મુક્ત સાહચર્યથી મનુષ્યની પુરુષત્વની વૃત્તિ જાગી ઉઠે છે અને તેને મનુષ્ય સરળતાથી વશ કરી શકતો નથી. નારી નિષ્કલક હોઈ શકે છે, પરંતુ ઈશ્વરની માયા અજ્ઞાતામાં જ તેના માધ્યમથી સક્રિય થવા લાગે છે. મનુષ્યની પ્રસુત વાસનાઓ જીઓના સંસર્ગ અને સંપર્કનો અવસર મળતાં જ ખીલી ઉઠે છે.

થેરપેહુના પૂજ્ય મલાયળ સ્વામી, જે સ્વામીજીના સમકાલીન મહાન સંત હતા. અકારણ જીઓની સંગતિ માટે નિષેધ કરતા હતા. એક સાધકે અજ્ઞાતાં જ પોતાની બીમારીની હાલતમાં તેમની સેવા-સુશ્રૂતા કરનારી સફદ્યા મહિલાને પોતાના પગની

માલિશ કરવાની સંમતિ આપી ત્યારે મલાયળ સ્વામીએ તેને સમજીવતાં કહ્યું. “તમારા દ્વારા આ જે પાપ થયું તેનું મને કોઈ પ્રાયશચિત્ત પૂછે, તો હું એમ જ કહીશ કે જી દ્વારા જે પગનો સ્પર્શ થયો તેટલા ભાગ ઉપર બળતા અંગરા મૂકવામાં આવે.”

ભૌતિકતાવાહી, સૌદ્યપ્રેમી, જી-પુરુષના આધ્યાત્મિક સંબંધની ભાવના રાખવાવાળું, યૌન-ભાવનાને કાચ્ય-કલ્પનામાં ચિન્તિત કરવાવાળું આધુનિક મન ધોર તપશ્ચયાની આ પરાકાળાનો પ્રતિરોધ-બળનો કરી બેસશે. તે સંતો ઉપર જી-વૃષ્ણાનો આરોપ મૂકી શકે છે, પરંતુ ખરેખર તેલું હોતું નથી. આ પ્રકારની સાવધાની રાખવી જ જોઈએ.

આજના લગભગ બધા જ સંતો નારીની દિવ્યતામાં વિશ્વાસ રાખે છે. તેઓ નારીને મહાન આદરની દિશિથી જુબે છે. તેમનો પણ સ્પષ્ટ વિચાર છે જ કે રાજ્યાંત્ર્યાન માટે જીઓ મહત્વની ભૂમિકા ભજવી શકે છે. ખરેખર શ્રી મલાયળ સ્વામી પોતે, આનંદ આશ્રમના પૂજ્ય પદ્મ સંત રામદાસજી, ઉપાસની મહારાજના સહકારી શિષ્ય, સ્વામી ઊંકારજી, આદરશીય શ્રી સાધુ વાસવાણીજ વગેરે સૌ અનેક વ્યવહારિક રૂપમાં જી-શિક્ષા, જી-જાગરણ તથા જી-પ્રશિક્ષણ પ્રત્યે સક્રિય છે જ; તેમ છતાં એક અધ્યાત્મપથના યાત્રી માટે - સાધક માટે તો જી-સંસર્ગ સંપૂર્ણપણે નિષિદ્ધ છે જ.

નારીને સન્માન અને આદર મળવાં જ જોઈએ, તેમના ઉત્થાન માટે યોગ્ય પ્રશિક્ષણની વ્યવસ્થા પણ હોવી જ જોઈએ; પરંતુ આ બધું જુદી સંસ્થાઓમાં હોવું જોઈએ. તેમના માટે એવા આશ્રમોની વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ કે જ્યાં જ્ઞાન-વૃદ્ધ આત્માઓ યોગ્ય હોય

એટલું અંતર રાખીને તેમની સાથે વ્યવહાર કરી શકે. કહેવાની જરૂર નથી કે મહિલાઓએ પણ પુરુષો સાથેના વ્યવહારમાં આવી જ રીતનું કડક અનુશાસન અને સંપર્મ દાખવવો જ પડશે.

આપણાં હિન્દુશાસ્ત્રોમાં સ્પષ્ટરૂપે એવાં ઉદાહરણો મળી આવે છે કે જ્યારે માનવસમાજથી ઉપરની શ્રેષ્ઠીના બ્રહ્મા, નારદ અને વિશ્વામિત્ર વગેરે પણ વિપરીત વિંગના આકર્ષણમાં ફસાઈ ગયા હતા. આપણે ભલે શાસ્ત્રોને અધિકારી માનીએ કે ન માનીએ; પરંતુ જે શિક્ષણ તેમાં વર્ણવવામાં આવેલ અને પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યું છે; તે સંબંધી આપણે જરૂરી હોય તેટલો આવશ્યક વિચાર કરવો જ જોઈએ. આધ્યાત્મિક સાધક માટે શાસ્ત્રો વિપરીત વિંગથી દૂર રહેવાનું બહુ કડક સમર્થન કરે છે. તેનો અર્થ શ્રી-પુરુષોના પરસ્પર સંબંધોને નાશ કરવાનો કે તેમને ઉત્સેજિત કરવાનો નથી, પરંતુ આ બધી વાતોનો હકીકિતમાં હેતુ એટલો જ કે અને પુરુષો એકબીજાને આદર સહિત ઉચિત દાખિકોક્ષથી જુઓ અને ઈશ્વર-પ્રદાત એકમેની અમાપ શક્તિને તેના સાચા સ્વરૂપમાં જ્ઞાનજ્વાનો પ્રયત્ન કરે તે સત્ય પ્રયે લાપરવાહી ન દેખાડી શકાય. મોટા ભાગના લોકોમાં કામાતુરતા વધુ પ્રબળ હોય છે. માટે આ અવધવને દૂર કરવાની જરૂર છે. પરસ્પર વિરોધી દાખિકોક્ષ તથા તીક્ષ્ણ વિચારની પાછળ વિવેકની આવશ્યકતા છે.

સ્વામીજી દ્વારા નિર્દેશિત કરેલા પથને સ્વીકારીને જ પ્રત્યેક સાધક વ્યક્તિગતરૂપે લાભાન્વિત થઈ શકે છે. ખરેખર આધ્યાત્મિક જીવન અને તેની અનુભૂતિ પણ અનંત જ છે. આ કાર્યનો અંત નથી કે તેને પહોંચીને આપણે રજા માણીને બેસી રહીએ. જો જીવનમાં કોઈ ઉચ્ચ આદરની પ્રાપ્તિ કરવી હોય, તો પરમોચ્ચ શુદ્ધતા અને નિયમપાલન હોવાં જ જોઈએ, તેમાં પ્રમાદ અને સાવધાનીની ઉપેક્ષા બને અસાધ છે. શક્તિશાળી સર્વવ્યાપ્ત માયાજ્ઞણ કોઈ સાધારણ ખેલ નથી. વર્ષાથી

કણોને સહન કરીને કરેલી તપશ્ચયની નાશ કરવા માટે વાસનાના વેગનો એક જ ઝપાટો પર્યાપ્ત છે. તત્ત્વવેત્તાઓના કથન અનુસાર હંમેશાં યાદ રાખો કે સાધકે પ્રાર્થનામાં સર્વદા સજાગ જ રહેવું પડશે.

મદુરાના તે સંતનું ઉદાહરણ આપણે આપણી સમજ રાખીએ વધુ ઉચિત થશે. તેમના વિષે એમ કહેવામાં આવે છે કે એક દિવસ નગરમાં એક વખત તેઓ કોઈ પણ પ્રકારના સ્પષ્ટ હેતુ વગર બ્રમજા કરી રહ્યા હતા, તો એક અહંકારી તથા દુષ્ટ વ્યાપારીએ પ્રશ્ન કર્યો - “સંતની દાઢી અને ગધેડાની પૂછુણીના વાળના ગુચ્છા બંનેમાં વધુ મહાન કોણ ?” સંતે પ્રશ્નકર્તા તરફ મૂક રહી દસ્તિપાત કર્યો અને ચુપચાપ તેઓ આગળ ચાલ્યા ગયા.

વર્ષા વીત્યા પછી તે સંતે તે વ્યાપારીને તરત જ પોતાને ત્યાં આવવા માટે કહેવડાયું; તે મશકરો વ્યાપારી, જેણે ચિરકાળ પૂર્વે સંતની અપમાનજનક મશકરી કરી હતી તે ભૂલી ગયો હતો. તે ચક્કિત થઈ ગયો અને વિચારવા લાગ્યો કે શું કામ હશે ? ત્યાં પહોંચ્યા બાદ તેણે વંદનીય મહાત્માને મૃત્યુશેષ્યા પર પડેલા જોયા. મરણાસન્ન મહાત્મા ધીરેથી ઉઠ્યા અને વ્યાપારીને ખૂબ નિકટ ભોલાવીને દબાયેલા અવાજે બોલ્યા - “હે લદ્ર પુરુષ ! વર્ષા પૂર્વે તમોએ મને એક પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો. ઠીક છે, મારી દાઢી ગધેડાના પૂછુણાના વાળ કરતાં વધુ મહાન છે. હવે આપને આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર મળી ગયો. ઉત્તર આપવામાં મોહું થયું; માટે ક્ષમા કરો.”

ગુંઘવણમાં પડેલા વ્યાપારીએ આ ઉત્તર સાંભળીને સંતને પૂછ્યું; “વર્ષાના મૌન પછી મારા દ્વારા દુષ્ટતાથી પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા માટે જીવનની આ અંતિમ ક્ષણો જ યોગ્ય માની?”

અનુસંધાન પાન નં. ૨૬ ઉપર

પૂજય શ્રી સ્વામી અદ્યાત્માનંદજી મહારાજનો સમન્વય યોગ

- શ્રીમતી રૂપા મજમુદાર

પરિત્રણાય સ્થાપુનાં વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ् ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સમભવામિ યુગે યુગે ॥

(ભ.ગી. ૪૮)

‘સત્પુરુષોના રક્ષણ માટે, દુષ્ટોના વિનાશ માટે અને ધર્મની સંસ્થાપના માટે હું યુગે યુગે પ્રગઢુંછું.’

માનવ-માનવ વચ્ચે પ્રેમના આન્તિક સંબંધો રચી ‘અત્ર વિશ્વં ભવતિ એકનીડમ્’ - જ્યાં વિશ્વ એક માળા જેવું બની જાય એવી આદર્શ સ્થિતિનું નિર્માણ કરવા, વિશ્વમાંથી વૈમનસ્ય દૂર કરી શકતિ સ્થાપના અર્થે પુષ્યભૂમિ, ભારતમાતાનાં દિવ્ય ખોળામાં સમયે સમયે મહાન સંત, ઋષિ, અર્હાંત, બુદ્ધ, ફકીર, ભાગવત, સ્વામી, યોગીઓએ અવતાર ધારણા કરી ધરાને વિભૂતિ કરી છે.

ગુરુ-શિષ્ય એકમેકથી ચારિયાતા હોય તેવી તારક જોડલી ઈતિહાસમાં વિરલ છે. વીસમી સદીમાં મહાન સંતદ્વય થયા - પૂર્ણપુરુષ સ્વામી શિવાનંદ અને તેમના શિષ્ય સ્વામી ચિદાનંદ. આધ્યાત્મિક અને નૈતિક પુનરુત્થાનમાં આ જોડીનું ગ્રદાન સૌથી મહાન ગણ્યાય છે. સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજના અદ્ભુત વ્યક્તિત્વ અને આધ્યાત્મિક દિવ્યતાથી પ્રેરાઈને અનેક મહાનુભાવ અને શિષ્ય બન્યાછે અને સંસાર ત્યારી સંન્યાસી બન્યાછે. આવા જ બહુમુખી પ્રતિભાસંપન્ન મહાત્મા પૂજય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજછે.

‘ગુરુ એકરો છે, આપણો મીડા છીએ. એકડા વિનાના મીડાની કોઈ કિંમત નથી. માટે ગુરુમાં શ્રદ્ધા રાખો. ગુરુ પ્રત્યેની શરણાગતિ અને સમર્પજભાવ ભવતારક અને ભયનિવારક થશે. માટે ઉઠો! જાગો! આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરો!’ - આ ઉદ્ઘોષણા કરનાર શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ સમન્વય યોગના હિમાયતી છે. આપણે ભગવાન શિવના પરિવારનું ચિત્ર જોયું છે. માતા પાર્વતી મધ્યમાં છે. ગણેશ અને કાતીકીય તેમની આજુઆજુ છે. ગણેશ બુદ્ધ - શાનના દેવતા છે. કાતીકીય કર્મના દેવતા છે. પાર્વતી માતા

પ્રેમની મૂર્તિ છે. આ ચિત્ર ઉપરથી આપણને આધ્યાત્મિક ઉપદેશ ગ્રાપ થાય છે કે બધા જ પ્રકારના યોગનો સમન્વય કરીને જ આપણે પૂર્ણતા પામી શકીએ એટલે કે શાન-કર્મ અને પ્રેમનો સમન્વય થવો જોઈએ. જેમનો જીવનમંત્ર - સેવા, પ્રેમ, શ્રદ્ધા અને ભક્તિ છે એવા સ્વામીજી મહારાજે આ સમન્વય યોગના આદર્શને પોતાના દૈનિક જીવનમાં મૂર્તિમંત કર્યા છે. એમના જીવનનો આદર્શ છે - અન્યના સુખમાં પોતાનું સુખ જોવું. પ્રખર વિદ્ધાન સ્વામીજી મહારાજનો સેવા એ પ્રાજ્ઞ છે અને પ્રેમ એ જ જીવન છે. નિષ્કામ સેવા અને દિવ્ય પ્રેમ એમના જીવનના મુદ્રાવેખ છે.

મહાન ભક્ત કવિ શ્રી નરસિંહ મહેતાના કુળમાં વૈષ્ણવ પરિવારમાં ત મે, ૧૮૪૫ના રોજ સ્વામીજીનું પ્રાકટ્રચ થયું. ઊંચા આધ્યાત્મિક સંસ્કારો એમના જીવનમાં બાળપણથી જ વણાઈ ગયા હતા. તેજસ્વી બુદ્ધિમતિલા ધરાવતા, સંસારના બધનથી પર, નિરાસક્ત આ યોગીપુરુષે યૌવનમાં પચીસ વર્ષની વધે શ્રી રામકૃષ્ણ મિશન, રાજકોટમાં બ્રહ્મચર્ય દીક્ષા પ્રાપ્ત કરી પૂર્ણ-રાહત, દુષ્કળ રાહત, અતિવૃદ્ધિ રાહત માટે પાયામાંની તાલીમ પ્રાપ્ત કરી.

મા ગંગા અને પિતા હિમાલયનો સાદ સાંભળી શ્રી હષ્ઠીકેશ સ્થિત શિવાનંદ આશ્રમમાં એમનું આગમન થયું અને કઠિન તપશ્ચર્યા કર્યા બાદ સાસ્પાત્ર બ્રહ્મસ્વરૂપ સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજ પાસેથી સને ૧૮૭૪માં પવિત્ર શ્રી રામનવમીના દિવસે સંન્યસ્ત દીક્ષા ગ્રહણ કરી. સ્વામીજી મહારાજ આ ધરા પર પ્રેમ-પ્રકાશ, સુખ અને કરુણાના પવિત્ર કિરણો ફેલાવવા, શારીરિક, માનસિક, આન્તિક તકલીફોથી પીડાતા લોકોને સાંત્વના આપવા અને તેમની સમસ્યાનાં સમાધાન લાવી આપવા માટે સમસ્ત વિશ્વમાં આત્મસંસ્કૃતિની પૂર્ણ વ્યવહારિક પ્રણાલી, વાસ્તવિક વિજ્ઞાન યોગનું શાન પ્રદાન કરે છે, જેથી વ્યક્તિ પૂર્ણતા, શાંતિ અને નિત્ય સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે.

દેશ પહેલાં, સમાજ પછી અને સ્વાર્થ તો કયારેય નહીં - આ ઉદ્ગાર સ્વામીજીના છે, જેમણે લાલબહાદુર શાહી રાષ્ટ્રીય અકાદમી, ભારતીય સૈન્ય અકાદમી, રિફેન્સ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ વર્કર્સ સ્ટડી, ભારતનાં સૈન્યદળ- ભૂમિ, નેવી, એરફોર્સ, પોલીસ અકાદમીઓ ઉપરાંત અનેક યુનિવર્સિટીઓ, ઔદ્યોગિક સંકુલો તથા આંગ્રેની ડેલસાની ખાણમાં કામ કરતા કામદારો સુધી યોગનું શાન વહેતું મૂકી પોતાના રાષ્ટ્રપેમ અને કર્ત્યનિષ્ઠાનું પાલન કરી બતાવ્યું છે.

યોગી, મહાત્મા, સિદ્ધોના સ્વહસ્તે લખાયેલા ગ્રંથો કે એમના સ્વમુખે કહેવાયેલાં વાક્યો પણ સાધકોના માર્ગદર્શક બની રહે છે. એ હેતુથી વેદ-ઉપનિષદ, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, શ્રીમદ્ ભાગવત, શિવપુરાણ, દેવીપુરાણ બધાં જ શાસોના ગણન રહસ્યને જ્ઞાનનારા સ્વામીજી મહારાજ આધુનિક જગતને લક્ષ્યમાં લઈ સાંસ્કૃતિક મુનરૂથાન માટે સામાન્યમાં સામાન્ય વ્યક્તિ સમજી શકે, એ શાન આત્મસાત્ત કરી શકે અને પોતાના જીવનનું નવનિર્ભાસ કરી શકે એ માટે સમગ્ર વિશ્વમાં આ શાનનું વિતરણ કરી રહ્યા છે. એમણે પોતાના અનુભવોને બહુજનહિતાય શબ્દાંકિત કરતા યોગ વિષય ઉપરાંત આપણા જીવનને રચનાત્મક બનાવે કે આધ્યાત્મિક સ્પર્શ આપે એવા અનેક વિષય ઉપર પુસ્તકો લખ્યાં છે. એમનાં વચ્ચાન્મૂત્ત પરમાત્માના માર્ગનું અનુસરણ કરવાની અસંખ્ય લોકોને પ્રેરણા આપે છે.

સ્વામીજીની જાગ્રત દર્શિ, એમના વિશાળ ફદ્યની કરુણા અને એમના અહેતુક પ્રેમ એમને ૧૧૭ વખત રક્તદાન કરવા પ્રેરિત કર્યા છે એટલું જ નહીં, એમના આ રક્તદાન યજ્ઞમાં એક જ વર્ષમાં ૭૦,૦૦૦ રક્તદાતાઓએ રક્તદાન કરી ‘માનવ સેવા એ જ પ્રભુ સેવા’ ઉક્તિને સાર્થક કરી છે.

કુદરત સાથે તહુપતા ધરાવતા સ્વામીજી મહારાજે આ ધરાને લીલીધ્રમ રાખવા અને સમસ્ત વિશ્વને જ્લોબલ વોર્લ્ડના ખતરાના ભયથી મુક્ત કરવા પર્યવરણની રક્ષા અર્થે સમગ્ર વિશ્વની યાત્રા દરમ્યાન એક કરોડથી વધુ વૃક્ષારોપજ કર્યું છે અને એના ઉછેર માટે જે તે કાર્યક્રમના

આયોજકોને પ્રતિક્રિયાબદ્ધ કર્યા છે અને હાલમાં પણ આ ઉમદા કાર્ય અવિતરતપણે ચાલુ જ છે.

આપણે આપણી ચોપાસ અનેક ધાર્મિક સંસ્થાઓ જોઈએ છીએ, તેના વિકાસના પણ સાક્ષી છીએ, પરંતુ એક વાત ભૂલી જઈએ છીએ કે ત્યા અનેક સંતો છે; આગવી વ્યવસ્થા-પરંપરા છે; જ્યારે પૂજ્ય સ્વામીજીનું અમદાવાદ શિવાનાંદ આશ્રમમાં આગમન, આશ્રમનો વિકાસ અને જહેમતભરી સતત ધર્મધતી પ્રવૃત્તિઓ પાછળ તેમનું એકમાત્ર વ્યક્તિત્વ છે. પૂજ્ય મ્રમુખ સ્વામીજી આ વિષયે તેમના સંતોને હંમેશાં કહેતા, “જુઓ આપણે આટલા બધા છીએ, આ અધ્યાત્માનાંદજ એકલા જ છે. કેટલો ભીડો વેઠે છે?”

માનવજીતને વિશુદ્ધ સુખ અને આનંદ આપવા, દુઃખી અને અસહાયને મદદ કરવા, નિરાધાર અને અનાથને સાંત્વના આપવા, અશાનીઓને શાન-પ્રકાશ આપવા, જગતમાં આધ્યાત્મિક શાનનો પ્રચાર કરવાના એમનાં આ દિવ્ય કાર્યોની સરાહના કરવા દેશ-વિદેશમાંથી એમને ઘણા એવોઈથી સંન્માનિત કરવામાં આવ્યા છે, જેમ કે એભેસેડર ઓફ પીસ, લાઈફટાઇસ એવીવમેન્ટ એવોઈ, જેમ ઓફ ઇન્ડિયા વગેરે વગેરે.... આપણાં માટે ગૌરવની વાત છે કે જીવનુંઓ-૨૦૧૭માં આપણા આદરણીય મહામહિમ ગંગાધરપાલ શ્રી ઓમપ્રકાશ કોહલીજીના વરદ્ધ હસ્તે એમને ‘જ્લોરી ઓફ ગુજરાત’ એવાઈથી સંન્માનિત કરવામાં આવ્યા છે.

સ્વામીજી મહારાજમાં આત્મબળ છે. તેમના વિચારો-વાણી અને કાર્યોમાં તાકાત છે. આ તાકાત સત્યની તાકાત છે, આત્મશુદ્ધિની તાકાત છે, સેવા અને પ્રેમની તાકાત છે, જેને એમણે પૂરી ભવ્યતાથી બહાર પ્રગટ કરી છે. એમનું જીવન પથદર્શક છે. સંધર્ષમાંથી પસ્સર થઈ રહેલી માનવજીત માટે તેઓ સંદેશો આપે છે - સેવા અને પ્રેમનો સંદેશો, હિંમત અને શ્રદ્ધાનો સંદેશો અને સૌસાંદ્રાનાં થશે એવો જીવલંત આશાવાદનો સંદેશો.

સ્વામીજી મહારાજના ગ્રાકટ્યપર્વે શ્રીયરણોમાં ભાવભરી અંજલિ.

વૃત્તાંત

- તા. ૧ મે થી ઉમે, ૨૦૧૮, અમદાવાદ : શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદનો વાર્ષિકોત્સવ ઉજવાયો, જેનો અહેવાલ મે-૨૦૧૮ના ‘દિવ્ય જીવન’ના અંકમાં વિગતવાર શરણજી તથા શ્રીમતી ડૉ. અમિતા શરણજીને ત્યાં સત્તસંગ આયોજયો હતો. ભારત સરકારના અન્ય વરિઝ અધિકારીઓએ પણ પૂજ્ય સ્વામીજીનાં દર્શન અને સત્તસંગનો લાભ લીધો હતો.
- તા. ૦૫-૦૫-૨૦૧૮, મુંબઈ : મેસર્સ ભજન એન્ડ સન્સના એક પારિવારિક કાર્પાક્સ માટે આજે સવારે પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ મુંબઈ પદ્ધાર્ય. શ્રી રામકૃષ્ણ આશ્રમ, ખાર ખાતે પ્રાતઃકાલીન ધ્યાન, આરતી અને સંતોનાં દર્શન પછી પૂજ્ય સ્વામીજી મેસર્સ ભજન એન્ડ સન્સના પારિવારિક સત્તસંગ અર્થે શ્રી શ્યામલાલજી તથા શ્રી ગીરધારીલાલજીને ત્યાં પદ્ધાર્ય હતા. સત્તસંગ અને અલ્યાહાર પછી પૂજ્ય સ્વામીજી ચંડીગઢ જવા રવાના થયા હતા.
- તા. ૦૬-૦૫-૨૦૧૮, ચંડીગઢ : ગુરુભગવાન શ્રીમત્ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજના એક મહેંદીરતા પરિવારના નિર્મિણાધીન નવા ઔદ્ઘોણિક સંકુલ ઉપર જઈને આજ્રોજ સવારે પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં હોમાત્ક ચંડીપાઠ કરવામાં આવ્યો હતો. આ પ્રસંગના વિધિવિધાન માટે શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદથી મંદિરના પૂજારી શ્રી વિકભ મહારાજ પણ પદ્ધાર્ય હતા.
- તા. ૫-૫-૨૦૧૮ની સાંજે ચંડીગઢ પદ્ધાર્ય પછી શ્રીમતી સુદેશ મુલકરાજજીને ત્યાં દિવ્ય જીવન સંધ, ચંડીગઢનો સત્તસંગ પણ થયો હતો.
- તા. ૬-૫-૨૦૧૮ની સાંજે હરિયાશા ખાતેના જીર્ખપુર ગામમાં શિવાનંદ આશ્રમના લક્ત શ્રી દીપક અગ્રવાલજીના ‘વેર હાઉસ’ ખાતે પણ સત્તસંગ થયો હતો.
- તા. ૭-૫-૨૦૧૮ની વહેલી સવારે પૂજ્ય સ્વામીજી દિલ્હી તા. ૭-૫-૨૦૧૮, દિલ્હી : આજ્રોજ સવારે પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજનું ચંડીગઢથી દિલ્હી આગમન થયું હતું. મધ્યાહ્ન ભોજન અને તે પૂર્વે ન્યૂ લોદી કોલોની ખાતે ભારત સરકારના વરિઝ અધિકારી શ્રી અંજનીનંદન શરણજી તથા શ્રીમતી ડૉ. અમિતા શરણજીને ત્યાં સત્તસંગ આયોજયો હતો. ભારત સરકારના અન્ય વરિઝ અધિકારીઓએ પણ પૂજ્ય સ્વામીજીનાં દર્શન અને સત્તસંગનો લાભ લીધો હતો.
- તા. ૧૦-૫-૨૦૧૮, અમદાવાદ : આજ્રોજ સાંજે ૪૧મા યોગશિક્ષક તાલીમ શિબિરનો મંગળ પ્રારંભ થયો. આ ઉનાણું યોગશિક્ષક તાલીમ શિબિરમાં ગુજરાત અને ગુજરાત બદારથી પણ ગુજરાતી જાણનારા મુમુક્ષુઓ (અમૃતસર, જબલપુર, ભરતપુર) એ પણ ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લીધો. ૨૪ પ્રશિક્ષાર્થીઓ માટે તા. ૧-૫ થી ૩૦-૫ સુધી દરરોજ સાડા અગિયાર કલાકનું શિક્ષણ સંપાદન કરવામાં આવ્યું, જેમાં યોગાસન, પ્રાણાયામ, ધ્યાન, મુદ્રા, બંધ અને કિયાઓ ઉપરાંત ગાટકનું શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું.
- તા. ૧૬-૫-૨૦૧૮ની સાંજે સૌ આદરણીય પૂજ્ય શકરીબા (મા-શર્મ)ના દશમા મહાપ્રયાણ પર્વ રાણ્ધોડપુરા (રાંચરડા) ખાતે ગયાં. સત્તસંગ-પ્રસાદ પછી, પૂજ્ય સ્વામીજી રાણ્ધોડપુરાના શ્રી ગોગાદેવતાના વાસમાં તેમના મંદિરે પદ્ધાર્ય હતા અને સૌને સત્તસંગ-દર્શનનો લાભ આપ્યો હતો.
- તા. ૨૦-૫-૨૦૧૮ની સાંજે યોગશિક્ષક તાલીમના સર્વે પ્રશિક્ષાર્થીઓ અને આશ્રમના યોગશિક્ષકો નહેરુ ફાઉન્ડેશન ખાતે કુ. ઔંશી અને કુ. સૂજનનાં આરંગત્રેમ્ભમાં પદ્ધાર્ય હતા. અધ્યક્ષપદેથી એવોઈ વિતરણ પછી પૂજ્ય સ્વામીજીએ કહ્યું, “નૃત્યભારતી સંસ્થા સાથે મારે ૧૮૭૨થી સંબંધ છે. આ સંસ્થા માત્ર નૃત્ય જ નહીં,

પરંતુ તેમનાં વિદ્યાર્થી ભાઈ-બહેનોમાં દઢ અનુશાસન, શીલ, લજ્જા, મર્યાદા અને ચારિત્રણનું સિંચન કરે છે. આજે જ્યારે 'શુદ્ધ નૃત અને નૃત્ય'નાં વળતાં પાણી થઈ રહ્યા છે ત્યારે ભારતીય સંસ્કૃતિ અને આચારસંહિતાનું સંરક્ષણ કરવાનું કાર્ય કલાગુરુ શ્રીમતી ઈલાક્ષીબહેન, શ્રી ચંદન અને શ્રીમતી નિરાલી ઠાકેર કરી રહ્યાં છે.

- ૪૧માં યોગશિક્ષક તાલિમ શિબિરમાં પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ સિવાય ડૉ. વર્ષાબહેન દવે, ડૉ. અમિષ ક્ષત્રિય, ડૉ. ભાવિક દીશી, વૈદ્ય શ્રી ભાવદીપ ગણ્ણાત્રા, શ્રીમતી ચિદરૂપિણી ક્ષત્રિય, શ્રી મિહિર ઉપાધ્યાય, શ્રીમતી રૂપાબહેન મજમુદાર તથા કુ. સંગીતા થવાણીજીએ સેવાઓ આપી. તદ્દુરાંત કુ. શીલા દરખાર, શ્રી વિક્રમ મિશ્રી, શ્રી દીપેન શાહ તથા કુ. સૌનલબહેન રેઈકી તથા યોગ પ્રશિક્ષણમાં વિશેષ સેવાઓ આપી. તા. ૨૮-પની રોજ શાંખપ્રકાલન કિયા કરાવવામાં આવી. તા. ૩૦-પની સાંજે શ્રી શ્રેયસભાઈ પંડ્યા જાણીતા સમાજ સેવક અને ડાયરેક્ટર સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા. વિભિટેના વરદ હસ્તે ૪૧માં યોગશિક્ષક તાલીમ શિબિરના પ્રશિક્ષાર્થીઓને પ્રમાણપત્ર વિતરણ કરવામાં આવ્યા. આ યોગ સત્રમાં ડૉ. ધારા એ. પટેલ પ્રથમ સ્થાને રહ્યાં. તેમનું વિશેષ સ્મૃતિચંદ્રન આપી સન્માન કરવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે યોગ પ્રશિક્ષાર્થીઓએ સુંદર યોગ નિર્દર્શન કર્યું. કાર્યક્રમનું સંચાલન શ્રીમતી રૂપાબહેન મજમુદારે કર્યું.
- તા. ૧૪-પ-૨૦૧૮ થી તા. ૨૭-પ-૨૦૧૮, અમદાવાદ : ૭૮૪મો યોગાસન, પ્રાણાયામ, ધ્યાન શિબિર તા. ૧૪-પ થી તા. ૨૭-પ સુધી શિવાનંદ આશ્રમનાં પ્રાંગણમાં સંપન્ન થયો. શહેરના લબ્ધપ્રતિક્રિત ડેક્ટરો-ઉદ્યોગપતિઓ તથા

ધારાશાસીઓ ભાઈઓ તથા બહેનોએ બહુ મોટી સંખ્યામાં લાલ લીધો. આ જ્ઞાનસત્રનું સંચાલન પૂજ્યપાદ શ્રીમત્ર સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજે કર્યું. દરરોજ સવારના ૫.૩૦ થી ૭.૦૦ વાગ્યા સુધીના આ સગમાં શિથિલીકરણ, યોગાસન, પ્રાણાયામ તથા ધ્યાનના શિક્ષણનું સંપાદન કરવામાં આવ્યું.

- તા. ૨૧-પ-૨૦૧૮ થી તા. ૨૭-પ-૨૦૧૮, અમદાવાદ : અમદાવાદની સુપ્રસિદ્ધ સત્યાગ્રહ છાવણીના શ્રી કેવલરામ હરિનારાયણ મહેચા પરિવારના મનોરથે પવિત્ર પુરુષોત્તમ માસમાં તા. ૨૧-પ-૨૦૧૮ થી તા. ૨૭-પ-૨૦૧૮ સુધી શિવાનંદ આશ્રમના શ્રીમદ્ભાગવત કથાનું આયોજન થયું.

તા. ૨૧-પની સવારે સત્યાગ્રહ છાવણીથી એક સુંદર શોભાયાત્રાનું આયોજન થયું. વાદવૃદ્ધ ઉપરાંત સૌલાઘ્યવતી લીઓએ મસ્તક પર કળશ, તુલસીકૂર્ણાં તથા ભાગવતજ્ઞને ધારણ કર્યો હતાં. છત્ર-ચામર સાથે નીકળેલી શોભાયાત્રામાં સુશોભિત રથમાં પૂજ્યશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ, શ્રી સ્વામી કુમલાનંદજી મહારાજ તથા બ્ર. નારાયણ ચૈતન્ય શ્રીકૃષ્ણ વિગ્રહ સાથે બિરાજ્યા હતા.

કથા દરભ્યાન શ્રીકૃષ્ણ પ્રાગટ્ય, શ્રી ગુરુમણી વિવાહ વળે પ્રસંગો ખૂબ જ ધામધૂમપૂર્વક ઊજવવામાં આવ્યા હતા. તા. ૨૪, ૨૫, ૨૬ની ચારી દરભ્યાન ભજન સંધ્યા, શ્રી સુંદરકંડ પારાયણ ઉપરાંત સુપ્રસિદ્ધ ગાયક પંડિત વિકાસ પરીખ અને તેમના કલા વૃદ્ધ દ્વારા દિવ્ય સંગીત પિરસવામાં આવ્યું હતું. તા. ૨૭-પની સંધ્યાએ પૂર્ણાંહુતિ પદ્ધી મહાપ્રસાદ-ભંડારાનું પણ આયોજન થયું હતું.

સમાપન પ્રાર્થના

નમોસ્તાત્વનન્યાય સહસ્રમૂર્તયે સહસ્રપાદાક્ષિશિરોરૂપાહ્યે ।

સહસ્રનાન્ને પુરુષાય શાશ્વતો, સહસ્રકોટિયુગધારિણે નમઃ ॥

ત્વમેવ મતા ચ પિતા ત્વમેવ ત્વમેવ બન્સુદ્ધ સખા ત્વમેવ ।

ત્વમેવ વિદ્યા દ્વારિણં ત્વમેવ ત્વમેવ સર્વ મમ દેવદેવ ॥

આનંદોઽહમ् આનંદોઽહમ् આનંદ્બ્રહ્માનન્દમ् ।

આનંદોઽહમ् આનંદોઽહમ् આનંદ્બ્રહ્માનન્દમ् ।

SUVARNAKALA®

Gold, Diamond, Jadtar & Silver Jewellery
BIS Approved Jeweller

પર્યાપત્ર અને

ત્રિશાસનો પર્યાપ્તિ

અમદાવાદ

સી.જી. રોડ
“નેશનલ પ્લા胶”
લાલ બંગલાની સામે,
સી.જી. રોડ, અમદાવાદ-૬

સેટેલાઇટ
“વીનસ એમેડીયસ”
ભેદપુર ચાર રસ્તા BRTS બસ સ્ટેન્ડ સામે
સેટેલાઇટ, અમદાવાદ-૧૫

www.suvarnakala.com

Follow us

સ્વાદ અને ગુણવત્તાની પરંપરા

શ્રેષ્ઠ ગુણવત્તાની પરંપરા દ્વારા દેશ-વિદેશના અસંખ્ય ગ્રાહકો સુધી પહોંચવાનો અમારો નિર્ધાર છે.
ભારતીયતાનું સ્વાદ સભર ગૌરવ!

મસાલા • ઈન્સ્ટન્ટ મિક્સ • બ્લેન્ડેડ મસાલા • હિંગ વગેરેની વિશાળ શ્રેણી અને પેક સાઈઝ

રામદેવ ફૂડ પ્રોડક્ટ્સ પ્રા. લિ.

સ્થાઇસ વર્ક્સ, સરખેજ-બાવળા હાઇવે, ચાંગોડા-૩૮૨ ૨૧૩, અમદાવાદ. • www.ramdevfood.com

Identity

ફલહરિણી અમાવાસ્યા
(કાલીબાડી, બંગાલી સમાજ, અમદાવાદ)
(તા. ૧૫-૫-૨૦૧૮)

શ્રીમદ્ ભાગવત કથા, શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ
(તા. ૨૧-૫-૨૦૧૮ થી તા. ૨૭-૫-૨૦૧૮)

શ્રીકૃષ્ણ પ્રાકટ્ય ઉત્સવ (તા. ૨૪-૫-૨૦૧૮)

શ્રીકૃષ્ણ ભક્તિ રસામૃત - પંડિત વિકાસ મહારાજ દ્વારા
(તા. ૨૫-૫-૨૦૧૮)

શ્રીમદ્ ભાગવત કથામાં ઉપસ્થિત શ્રોતાગણ

૪૧મા યોગશિક્ષક તાલીમ શિબિરનાં પ્રથમ સ્થાને,
ડૉ. ધરા એ. પટેલને પ્રમાણપત્ર અને સ્મૃતિચિહ્ન અર્પણ
શ્રી શ્રેયસભાઈ પંડ્યા દ્વારા

યોગાસન નિર્દર્શન
(યોગશિક્ષક ૪૧મી તાલીમ શિબિર- સમાપન સમારંભ)
(તા. ૩૦-૫-૨૦૧૮)

શિવાનંદ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ વેદાન્ત યોગ અકાડમી આયોજિત ૪૧મા યોગશિક્ષક શિક્ષણ સત્રના
વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને આયોજકો (તા. ૨૪-૫-૨૦૧૮)

સત્ય

પૂજ્ય ગુરુદેવ આપણા પોષક છે, રક્ષક છે. અરે! આપણા સર્વ કાંઈ છે, તમારી બાબતમાં તેમને સીધી રીતે સ્પર્શતાં સત્ય હું તમારી સમક્ષ મૂકું છું. તેમણે આપણા જીવનને ભૌતિક સ્તરે, માનસિક સ્તરે, બૌધ્ધિક સ્તરે, ચારિત્યના સ્તરે, નૈતિક સ્તરે અને આધ્યાત્મિક સ્તરે ટકાવી રાખ્યું છે. તેમણે શું નથી કર્યું? અને તેથી જ આપણા સંબંધો વધુ ને વધુ ગાઢ બને છે.

- સ્વામી ચિદાનંદ